

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«РОЗВИТОК ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В
УКРАЇНІ»**

Студентки 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Конишевської
Катерини
Миколаївни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Кукурудз Оксана
Михайлівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон
Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
....	
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНІ	6
1.1 Економічна сутність, необхідність та склад системи пенсійного забезпечення.....	6
....	
1.2 Еволюція розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ	18
УКРАЇНІ	
2.1 Аналіз показників доходів та витрат діяльності Пенсійного фонду України.....	18
....	
2.2. Оцінка формування та використання коштів недержавних пенсійних фондів.....	25
Україні.....	
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	33
УКРАЇНІ	
3.1 Тенденції розвитку сучасних пенсійних систем країн світу.....	33
3.2. Шляхи реформування пенсійної системи України.....	39
ВИСНОВКИ ТА	46
ПРОПОЗИЦІЇ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ	49
ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні в кожній країні світу особливе місце займає пенсійне забезпечення, як невід’ємна складова державної соціальної політики, що характеризує виконання державою своєї соціальної функції та в значній мірі визначає рівень стабільності в суспільстві. Протягом розвитку пенсійних систем пенсійне забезпечення змінювалось за формою та змістом, відповідно змінами в політико-правових та соціально-економічних відносинах в суспільстві. На сучасному етапі розвитку України зміна системи пенсійного забезпечення відбувається в рамках проведення пенсійної реформи, в ході якої змінюються його принципи, форми та види, а також функції органів, які здійснюють управління системою.

Реформування пенсійної системи зумовлено необхідністю вирішення проблем, які виникають внаслідок існування низки протиріч у теорії та практиці соціального захисту населення, що втратили працездатність, забезпеченні гідного рівня їх життя на засадах збалансованості інтересів пенсіонерів і працюючих, незбалансованістю розвитку головних інститутів та ресурсних сфер суспільства, змінами соціально-демографічної структури населення тощо.

Ступінь дослідження теми. Проблеми якості пенсійного забезпечення висвітлені у працях відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: Беринцева І.Н. [11], Буряченко О.Є. [15], Васківська К.В. [17], Горюк Н.В. [20], Данилюк О.І. [22], Дідковська Т.О. [24], Ерошенков С.Г. [25], Костюк В.Л. [36], Лаврухіна Н.О. [39], Умурзаєв Б.Х. [71], Яковлева Я.С. [75] та ін.

Проте проблеми розвитку пенсійної системи на сьогодні залишаються до кінця не вирішені, потребують поглибленого усестороннього вивчення та обґрунтування напрямів її удосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду і національних традицій, що і зумовило вибір теми дослідження випускної роботи і свідчить про її актуальність

Метою випускної роботи є обґрунтування теоретичних аспектів функціонування пенсійного забезпечення, особливостей формування

ресурсів пенсійних фондів в Україні та розробка рекомендацій щодо шляхів поліпшення його подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети в роботі були досліджені наступні **завдання**:

- розкрити економічний зміст пенсійної системи та принципи її функціонування;
- узагальнити теоретичні напрацювання сутності поняття «пенсія» та «пенсійне забезпечення»;
- проаналізувати показники доходної та видаткової частин бюджету Пенсійного фонду України;
- оцінити формування та використання коштів недержавних пенсійних фондів в Україні;
- дослідити тенденції розвитку сучасних пенсійних систем країн світу;
- навести шляхи реформування пенсійної системи України.

Об'єктом дослідження є система пенсійного забезпечення в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання функціонування та розвитку пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: монографічний (для узагальнення теоретико-методичних основ формування та діяльності пенсійних систем), системно-структурний та логіко-семантичний методи аналізу (для дослідження сутності понять «пенсія», «пенсійна система», «пенсійне забезпечення» та аналізу структури пенсійної системи), метод абстрактно-логічного аналізу (для узагальнення результатів дослідження та вироблення рекомендацій щодо розвитку пенсійної системи України), статистичного аналізу (для виявлення тенденцій, умов та особливостей розвитку пенсійної реформи в Україні), графічний (для наочного та схематичного зображення теоретичних і практичних результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України,

Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України, Міжнародної організації праці, матеріали періодичних видань, результати власних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних положень, сукупність яких визначає концептуальні підходи до розвитку пенсійної системи в Україні на сучасному етапі національного державотворення згідно з основними принципами побудови пенсійних систем зарубіжних країн.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення та результати дослідження випускної кваліфікаційної роботи можуть бути використані в практичній діяльності Пенсійного фонду України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати виконаного наукового дослідження стали основою для доповідей й обговорення на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансова система як складова економічного розвитку» (м. Київ, 13-14 березня 2019 року, КНТЕУ) на тему «Загальноправові принципи пенсійного забезпечення в Україні».

Публікації. За результатами дослідження кваліфікаційної випускної роботи опубліковано 1 статтю: «Зарубіжний досвід пенсійного забезпечення» / відп. ред. І.Я. Чугунова. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. - С. 177-182.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Обсяг і структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 57 сторінки. В роботі представлено 18 таблиць, 7 рисунків, 4 додатки та використано 80 наукових джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНІ

1.1 Економічна сутність, необхідність та склад системи пенсійного забезпечення

Головним завданням пенсійної системи країни є забезпечення матеріальної підтримки громадян у похилому віці. Це зумовлено багатьма факторами: біологічною природою людини, особливостями умов праці (рівень доходу, режим праці та відпочинку тощо), виробничим середовищем, трудовими відносинами, природними та технологічними обставинами, а також безліччю інших чинників [66, с. 18].

На сьогодні в умовах ринкових відносин необхідним є створення гарантованого соціального захисту населення, що втратило працездатність за віком, а також у зв'язку з інвалідністю чи втратою годувальника. Загальні принципи цього складного соціально-економічного процесу наступні: нестабільність у суспільстві вимагає створення певної системи, що забезпечує стабільні матеріальні гарантії людям похилого віку; диференціація доходів призводить до необхідності справедливого їх до забезпечення - до регулювання цін; безробіття - перерозподілу; інфляція тимчасової компенсації втраченого заробітку тощо [20]. Все зазначене підтверджує, що пенсійна система є важливим інструментом, який забезпечує баланс соціальних інтересів у суспільстві.

Принципами, що зводять пенсійну систему в єдине ціле, є:

- єдина мета, оскільки діяльність пенсійної системи в цілому, і кожного її напрямку окремо - забезпечення гідного рівня життя громадян пенсійного віку;
- єдина правова база - на всій території України діє єдина нормативно-правова база, яка регламентує права, обов'язки та відповідальність всіх суб'єктів пенсійної системи, порядок формування та

використання фінансових ресурсів цієї системи, а також – контроль за ефективним її функціонуванням;

➤ єдина структура органів регулювання та контролю в процесі функціонування цієї системи [16, с. 92].

Зазначимо, що головною роллю пенсійної системи є реалізація у повному обсязі загальнодержавних інтересів у сфері соціального захисту.

Пенсійна система відіграє велику роль у соціальному і суспільно-політичному житті держави, у фінансово-бюджетній системі країни, значно впливаючи на формування і перерозподіл грошових ресурсів у регіональному і галузевому аспектах, а також на стабільність усієї фінансової системи держави [40].

Складність структури сучасної пенсійної системи потребує чіткої класифікації її форм. Це важливо як з теоретичного, так і з практичного погляду. Точніше можна класифікувати пенсійну систему не шляхом відокремлення її складових елементів, а за допомогою таких чинників як: континент охопленого пенсійним забезпеченням населення; умови, необхідні для отримання права на пенсію; принципи і джерела фінансування. Також можна виділити дві основні моделі пенсійної системи: універсальну (національну) систему пенсійного забезпечення і системи, побудовані за страховим принципом (страхові) [16, с. 93].

Також рівень централізації фінансових ресурсів дозволяє виділити централізовані та децентралізовані пенсійні системи. Централізація передбачає, що вся відповідальність покладається на одну державну або пародержавну установу, яка збирає всі внески, адмініструє перший і другий рівні без дублювання функцій. У децентралізованих моделях спостерігається наявність кількох ощадних пенсійних фондів, заснованих на індивідуальному виборі та посиленні регуляторного нагляду за системою [74, с. 39].

Слід зазначити, що принциповим моментом є спосіб фінансового забезпечення, за яким розрізняються пенсійні системи. Сучасні пенсійні системи класифікують за такими критеріями:

- ✓ організаційно-правовим становищем (державне та недержавне страхування);
- ✓ юридичним статусом (обов'язкове страхування; добровільне страхування);
- ✓ організаційними формами (професійне страхування, територіальне страхування, корпоративне страхування);
- ✓ страховими ризиками (хвороба; старість, інвалідність, професійні захворювання тощо) [40].

В додатку А табл. А.1 наведено дослідження роз'яснення визначення «пенсійна система». Узагальнюючи визначення провідних науковців можна стверджувати, що за внутрішнім змістом та структурою пенсійна система є складним і своєрідним комплексом економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюється формування та застосування пенсійних фондів і формуються умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення.

Зауважимо, що поняття «пенсійна система», а також терміни «система пенсійного страхування» та «система пенсійного забезпечення», використовуються українськими науковцями як синоніми.

Визначення пенсійної системи як комплексу відносин є, безумовно, цілком доречним, але, на нашу думку, не повним. Вважаємо, що пенсійна система, як складне та багатогранне явище, окрім комплексу відносин, має містити в собі також відповідні адміністративні інституції (передусім – Пенсійний фонд як цільовий позабюджетний фонд) й інші суб'єкти солідарної та накопичувальної пенсійної системи.

Побудова пенсійної системи має важливе значення, оскільки дає змогу встановлювати, як розподіляються ризики між складовими пенсійної системи. Перехід від системи фіксованих виплат до системи фіксованих внесків трансформує всю систему розподілу ризиків у фінансовому, соціальному і демографічному плані. З одного боку, знижується ризик для самої системи, а з другого - підвищується ризик для отримувачів пенсій.

Слід зазначити, що основною категорією пенсійної системи є пенсія. Не один вид соціального забезпечення не характеризується такими масштабами, як пенсія. Пенсія увійшла в побут як вид, форма або спосіб матеріального забезпечення у разі настання непрацездатності. Дослідження пояснювання поняття пенсії детально наведено в додатку А табл. А.2.

На нашу думку, всі наведені тлумачення сутності поняття «пенсія» влучно відображають сенс тих грошових виплат, які прийнято називати пенсією. Але припускаємо, що визначення пенсії доцільно розширити з точки зору урахування умов виплати, а саме: під пенсією можна розуміти частину заробітної плати працівників і службовців, яка за час їх трудової діяльності добровільно або в обов'язковому порядку нараховувалась до пенсійних фондів у формі страхових внесків на майбутні пенсійні виплати при настанні непрацездатності за віком, старості або інших випадків, передбаченим законом.

Зазначимо, що з метою виконання поставлених завдань пенсія наділена ознаками, до яких можна віднести:

- ✓ періодичність (регулярність, як правило, щомісячність) або разовість виплати;
- ✓ індивідуалізований характер нарахування;
- ✓ грошовий вираз виплати;
- ✓ одержувачів пенсії;
- ✓ джерела виплати та умови їх формування;
- ✓ страхові випадки, за настання яких проводиться виплата;
- ✓ умови та порядок виплати [17].

Підсумовуючи аналіз наведених ознак, під пенсією слід розуміти передбачені законодавством грошові виплати разового або щомісячного характеру за рахунок страхових внесків громадян і підприємств, доходу від інвестування пенсійних нагромаджень, а також державного бюджету у зв'язку з настанням страхових випадків – пенсійного віку, інвалідності або втрати працездатності.

Наведемо відмінності між пенсією та іншими виплатами соціального характеру:

- ⇒ пенсія встановлюються при настанні ситуацій, що дають право на неї (встановлення інвалідності, втрата годувальника тощо);
- ⇒ пенсія визначається, враховуючи обсяг та характер трудового внеску працівника;
- ⇒ пенсія встановлюється тільки в грошовій формі, як частина відкладеної заробітної плати, і виплачується конкретному громадянину;
- ⇒ пенсія призначається довічно та переглядається тоді, коли надаються додаткові відомості про участь пенсіонера у трудовій діяльності [15, с. 26].

Більшість пенсіонерів України забезпечується пенсіями відповідно до положень Закону України «Про пенсійне забезпечення» [4], що визначає загальні підстави виникнення пенсійного права громадян, забезпечення його реалізації, механізми розрахунку розміру пенсії.

Отже, пенсія є результатом фінансової діяльності системи пенсійного забезпечення. Розглянемо поняття «пенсійне забезпечення», яке трактується дослідниками як базова та одна з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства та безпосередньо стосується всіх його верст. Дослідження сутності поняття «пенсійне забезпечення» наведено у табл. А.3 додатку А.

Пенсійне забезпечення - це процес матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов'язаний із його трудовою діяльністю, терміни та умови якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці і т.д. Крім того, слід враховувати, що пенсійне забезпечення ґрунтується на економічних інтересах різних поколінь, що відрізняються рівнем доходів і розвитку [64, с. 112].

На основі проведеного аналізу трактувань можна зробити підсумок, що пенсійне забезпечення - це державна система державних, правових, економічних та організаційно-адміністративних заходів щодо захисту

громадян по досягненню похилого віку, настання інвалідності або втрати годувальника. За допомогою якого забезпечуються умови нарахування та виплати пенсій, за рахунок зроблених обов'язкових чи добровільних пенсійних внесків за часи трудової діяльності.

Заголом, пенсійне забезпечення - форма матеріального забезпечення громадян державою чи іншими суб'єктами господарювання у встановлених законом випадках. Підставами для пенсійного забезпечення є: досягнення пенсійного віку, настання інвалідності, а для непрацездатних членів сім'ї годувальника/його смерть; для пенсійного забезпечення окремих категорій працівників - тривале виконання певної професійної діяльності [62, с. 62].

На сьогодні серед нормативно-правових актів лише в Податковому кодексі надається визначення поняття «недержавне пенсійне забезпечення» (НПЗ), яке тлумачиться, як «пенсійне забезпечення, що реалізується недержавними пенсійними фондами, страховими компаніями та банківськими установами» [2].

На сьогодні пенсійне забезпечення різних категорій пенсіонерів в Україні регулюється спеціальними законами, які визначають правовий статус окремих соціальних груп: науковці, державні службовці, громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, медичні працівники, які обслуговують ВІЛ-інфікованих тощо. Норми цих законів передбачають додаткові пільги у сфері виникнення та реалізації пенсійного права за критерієм винятковості певних категорій працівників. Необхідною умовою є дотримання єдності умов для різних груп пенсіонерів та обґрунтованої диференціації пенсій. Сьогодні в Україні співвідношення між мінімальним і максимальним розміром пенсій є необґрунтованим і становить 1:40 [39, с. 40].

В практиці існує два напрями процесу розподілу пенсійного забезпечення:

- пенсійне забезпечення формується на трудовій основі, а обсяги та умови пенсій повністю є залежними від заробітної плати працівника;

➤ пенсійне забезпечення будується на потребах непрацевдатних громадян країни [42, с. 134].

Подвійність характеру пенсійного забезпечення, пояснюється тим, що поряд із розподілом, залежно від обсягу та якості праці в минулому, відбувається також розподіл відповідно до потреб громадян, а пенсійне забезпечення містить в собі характер розподілу за витратами у процесі трудової діяльності у минулому.

Головними завданнями пенсійного забезпечення є:

- ✓ зменшення індикативних показників бідності в країні;
- ✓ зменшення економічної нерівності внаслідок диференціації доходів працюючого та непрацюючого населення;
- ✓ зменшення та компенсація впливу економічних і демографічних ризиків, притаманних будь-якому суспільству [15, с. 29].

Отже, пенсійне забезпечення осіб похилого віку як форма матеріального забезпечення державою чи іншими суб'єктами пенсійної системи є складовою реалізації конкретних моделей соціального захисту населення в цілому, і його реформування має обмеження, пов'язані з інституціональною основою політичної та економічної систем, рівнем загострення соціальних проблем і механізмами їх вирішення.

Таким чином, проведений аналіз сутності понять «пенсійна система», «пенсія» та «пенсійне забезпечення», вказує на багатофакторність цього виду соціального захисту населення і дає можливість трактувати пенсійну систему, як складову системи соціального захисту та соціальної політики, яка сьогодні є пріоритетним напрямом державної політики, що вимагає, в порівнянні з іншими напрямками, більш пильної уваги.

1.2 Еволюція розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні

Пенсійна система України розвивається вже більше 28 років, за цей період вона зазнала значних змін і перетворень та забезпечує конституційні права громадян України на пенсійне забезпечення.

В додатку А табл. А.4 наведені етапи розвитку сучасної пенсійної системи в Україні після 1991 року, що відображають основні напрями державної соціальної політики.

Історично із набуттям незалежності України починається перший етап розвитку вітчизняної системи пенсійного забезпечення (1991–1997 роки). Він відзначився тим, що в цілому діє пенсійна система радянського зразка. В цей період відбуваються перші пенсійні реформи, що направлені на вирішення проблем пенсійного забезпечення. Так у листопаді 1991 року прийнят Закон України «Про пенсійне забезпечення», першим кроком реалізації якого стало створення на базі Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР Пенсійного фонду України (далі - ПФУ). Змінюється схема фінансування, основою якої є не бюджет країни, а страхові внески підприємств, роботодавців, працівників, визначино право на одержання трудової пенсії, що розподіляється через суспільні страхові фонди на користь пенсіонерів за рахунок надходжень від працездатної частини населення.

Ведеться пошук нової моделі в умовах, коли держава фінансово неспроможна виконувати зобов'язання по пенсійному забезпеченню, знижується рівень добробуту громадян в умовах соціально-економічної нестабільності, збільшується дисбаланс між особами, які мають право на отримання пенсійного забезпечення і працездатними особами (якщо на початку 1980-х років частка осіб працездатного віку становила 58–59%, то вже на 1.01.1992 року - 55,7%, у той час як частка осіб пенсійного віку - біля 19% і 21,5% відповідно [27, с. 101].

Другий етап розвитку сучасної пенсійної системи України (1998–2004 роки) характеризується подальшим накопиченням боргів. При цьому частка економічно активних осіб продовжує знижуватися (на 1.01.2000 року – 51,1%), частка осіб пенсійного віку збільшуватися (до 29%). У результаті на 1000 працюючих приходиться 409 пенсіонерів [17].

У 1998 році приймається Закон «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [36], що закріпило та

визначило особливості реалізації таких видів державного загальнообов'язкового соціального страхування: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття тощо. Також підписується Наказ Президента України «Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення», у 2003 році прийнято закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про недержавне пенсійне забезпечення». Цими документами було передбачено такі основні зміни: зміна системи нарахування базової пенсії першого солідарного рівня пенсійного страхування, впровадження добровільного пенсійного страхування з 01.01.2004 року, накопичувальної системи – з 01.01.2007 року. У контексті цього з 01.07.2002 року було введено персоніфікований облік пенсійних внесків, розрахунки пенсійних виплат стали здійснювати на основі зарплати після 01.07.2000 року за даними персоніфікованого обліку. У цілому це заклало основи формування трирівневої системи пенсійного забезпечення, яка з 01.01.2007 року повинна була мати таку структуру: перший рівень – солідарна загальнодержавна система, другий рівень – накопичувальна загальнодержавна система страхування, третій рівень – недержавне пенсійне страхування. Крім того, впровадження такої структури пенсійного забезпечення передбачало його поширення на громадян за трьома напрямками: за віком, інвалідністю, у зв'язку із втратою годувальника. Разом із цим поширюються спеціальні пенсії для окремих осіб, що призводить до зростання розриву між мінімальною і максимальною пенсійними виплатами, створює соціальну напругу, ускладнює практичне застосування пенсійного законодавства.

Позитивним стало те, що пенсійне забезпечення законодавчо поширюється на все населення, його основною метою є забезпечення гідного рівня життя громадян пенсійного віку. Однак неефективність фінансової

системи пенсійного забезпечення, економічна нестабільність призвели до подальшого зростання навантаження на державний бюджет.

Третій етап починається в 2004 році і повинен бути завершений у 2007 році упровадженням трирівневої пенсійної системи, у межах якої виокремлено такі цільові групи: 1) довічно бідні, що отримуватимуть забезпечення з держбюджету (інваліди, що не мають право отримувати пенсії); 2) зайняті у формальному секторі, які є учасниками всіх трьох рівнів пенсійного забезпечення; 3) зайняті в неформальному секторі, для яких формальна система пенсійного забезпечення не є доступною, а, отже, мають можливість забезпечити свою старість лише за рахунок власних фінансових і нефінансових активів. Разом із цим у результаті неготовності вітчизняної пенсійної системи до впровадження другого рівня, як наслідок, недостатнього рівня нормативно-правового забезпечення, неефективності системи державних фінансів, високого рівня тіньової зайнятості та оплати праці, нерозвиненості інфраструктури фінансового ринку, низького рівня пенсійної та фінансової грамотності громадян, довіри до фінансової системи, соціально-економічної нестабільності, цього не відбулося й досі. Водночас у 2004 році з'являються перші недержавні пенсійні фонди, кількість яких на 01.01.2007 року становила 79, а загальна кількість застрахованих ними – 193,3 тис. осіб, або 0,9% від економічно активного населення. Структура застрахованих осіб демонструє, що з них близько 45% – особи у віці від 45 до 55 років, близько 30% – від 25 до 45 років, а особи старше 55 років становлять близько 18% [59, с. 44]. Незважаючи на задекларовану трирівневу систему пенсійного забезпечення, фактично функціонує лише перший рівень – солідарна система.

З 01.01.2004 року основою нарахування пенсійного забезпечення за віком є страховий стаж застрахованої особи в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок, і заробітна плата (дохід); із цього ж часу до застрахованих осіб віднесли тих, що отримують допомогу по догляду за дитиною до трьох років, та осіб, які проходять строкову військову службу.

Разом із тим недієздатність другого і третього рівнів пенсійного забезпечення в умовах розширення зобов'язань держави за пенсійним забезпеченням призвело до зростання дефіциту Пенсійного фонду, який фінансувався за рахунок державного бюджету.

Починаючи з 01.01.2008 року змінено деякі умови нарахування пенсії, зокрема встановлено мінімальний розмір пенсії, передбачено перерахунок пенсійних виплат особам, які продовжують працювати після виходу на пенсію за віком; передано до ПФУ рахунки щодо загальнодержавного пенсійного страхування військовослужбовців, інших працівників силових відомств, що дало змогу повною мірою сконцентрувати рахунки пенсійних доходів і витрат по першому рівню пенсійної системи в ПФУ.

У 2009 році розроблена Концепція щодо подальшого реформування пенсійної системи України. 1 жовтня 2011 року почав діяти Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який передбачив передусім поступове підвищення пенсійного віку для жінок, запровадження найближчим часом другого рівня пенсійної системи (коли ПФУ стане бездефіцитним). Але в результаті відсутності суспільного та політичного консенсусу щодо цього, а також економічної нестабільності дані зміни було відкладено. Впровадження другого рівня очікується з 2017 року. Разом із тим стрімко зростає кількість спецпенсіонерів, що, з одного боку, сприяє зростанню витрат ПФУ, з іншого – збільшує розрив між мінімальною та максимальною пенсійними виплатами за віком.

У 2013–2015 роки у зв'язку із соціально-економічною та політичною нестабільністю в Україні, що призвело до ще більшого зростання дефіциту Пенсійного фонду, подальшого зниження реальних доходів населення, було прийнято низку змін, що вплинули на систему пенсійного забезпечення громадян, обмежело максимальну пенсію для більшості осіб, що отримують пенсійні виплати (10 прожиткових мінімумів для осіб, що втратили працездатність); відмінено або обмежено спеціальні пенсії; призупинена до

стабілізації економічного становища норма щодо підвищення пенсійних виплат у зв'язку зі зростанням у попередньому році середньої зарплати; впроваджується військовий збір (1,5%) та обкладається податком на доходи фізичних осіб пенсія, що перевищує три мінімальні розміри заробітної плати; впроваджуються обмеження на виплату пенсій для більшості працюючих (85%); обмежено нарахування пенсій за вислугою тощо. Отже, можна констатувати, що більшість змін, що відбувається у вітчизняній пенсійній системі в останні роки, пов'язані із необхідністю вирішення проблеми зростаючого дисбалансу між доходами і видатками ПФУ, а не зростанням добробуту громадян, що втратили працездатність, та у зв'язку із забезпеченням справедливості оподаткування доходів у часовому вимірі. Без реформування системи пенсійного забезпечення проблеми будуть лише накопичуватися – на сьогодні на одного працюючого припадає одна особа, що має право на пенсійні виплати, то з часом цей показник зросте до 1,4.

З 2015 року з запровадженням Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», у якій домінуючими векторами є вектор безпеки та відповідальності, які особливу увагу приділяє захищеності соціально вразливих верств населення. починається шостий етап розвитку пенсійної системи [65].

Зазначимо, що пенсійна система, яка функціонує в Україні і дотепер, вважається однією із найбільш законодавчо врегульованих. Відносини в сфері пенсійного забезпечення регулюються більше ніж тридцятьма законами та указами Президента України, постановами КМУ, Верховної Ради, а також – нормативними документами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в Україні. Проте, незважаючи на значну законодавчу урегульованість більшості аспектів функціонування пенсійної системи, існують проблемні питання, які викликають певні суперечності та стримують її розвиток. Так, відсутність офіційного трактування та суперечності у визначенні ряду базових понять зустрічається і в нормативних документах, що призводить до неоднозначного сприйняття та застосування певних вітчизняних законодавчих норм.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз показників доходів та витрат діяльності Пенсійного фонду України

Виконання функцій державного пенсійного забезпечення в Україні передбачає накопичення необхідних для цього фінансових ресурсів. Реформування вітчизняної пенсійної системи вимагає нарощення доходів та збалансування бюджету Пенсійного Фонду України (далі – ПФУ), що є основними проблемами державного пенсійного забезпечення.

Доходи та видатки Пенсійного фонду України відображаються у його бюджеті. Бюджет Пенсійного фонду – план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел (державний бюджет, фонди соціального страхування, добровільні внески тощо) [3].

Зазначимо, що з метою запровадження єдиного порядку і принципів формування та виконання бюджету ПФУ, правління Пенсійного фонду України прийняло постанову від 31.08.2009 року, якою затвердило Порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України [6], де визначаються головні аспекти бюджетної системи ПФУ, її структура, принципи формування, основи механізму бюджетного процесу та регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету, визначення порядку надходження та обліку його коштів; здійснення контролю за цільовим їх використанням та ін.

Відповідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» джерелами формування його коштів є [3, ст. 72]:

- надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім

частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;

- інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

- кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених цим Законом;

- кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам - суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення;

- суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного страхування), застосованих відповідно до цього Закону та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

- благодійні внески юридичних та фізичних осіб;

- добровільні внески;

- інші надходження відповідно до законодавства.

Доходи бюджету ПФУ відіграють пріоритетну роль у забезпеченні населення пенсійного віку соціальними благами. До структури сукупних доходів бюджету Пенсійного фонду України входять як власні, так і передані кошти. Власними є кошти, які поступили від сплати обов'язкових страхових платежів, добровільних внесків, фінансових санкцій і комерційної діяльності. Передані доходи – це кошти, які передаються з бюджету та з інших державних позабюджетних фондів [59, с. 112].

Отже, процес формування доходів ПФУ в економіці будь-якої країни займає важливих місць, тому що Пенсійний фонд є одним із інструментів перерозподілу національного доходу держави на користь певних соціальних груп населення. В цілому, виходячи із законодавчо встановлених напрямків надходження коштів до Пенсійного фонду, джерела формування його бюджету можна згрупувати: власні кошти Пенсійного фонду України; кошти Державного бюджету України; кошти державних позабюджетних цільових фондів. В додатку Б табл. Б.1 наведені зміни доходів бюджету Пенсійного фонду України протягом 2014–2018 років, зобразимо їх графічно на рис. 2.1.

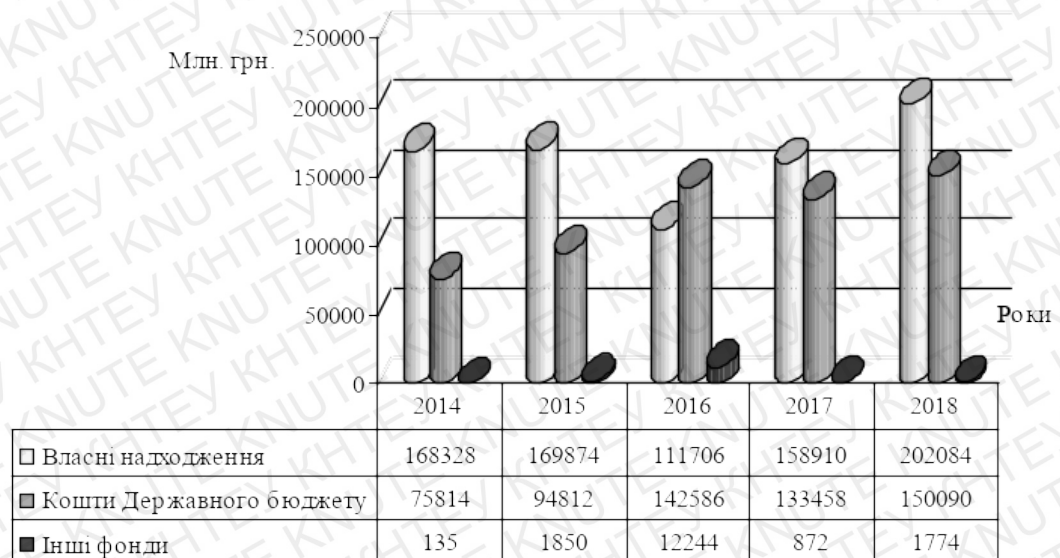
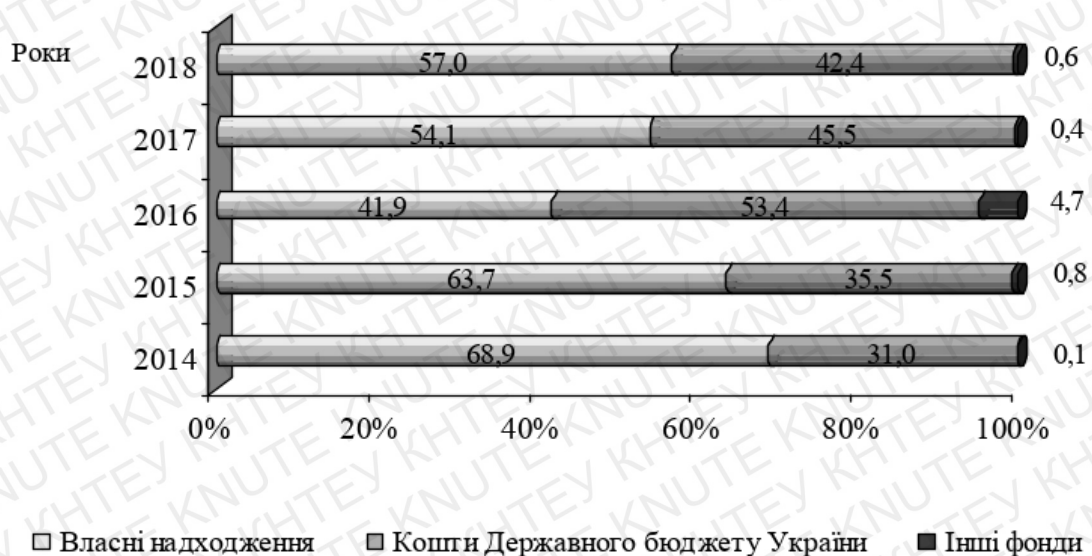

Рис. 2.1 Динаміка доходів бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки*

**Примітка: складено автором за даними додатку Б табл. Б.1*

Як видно з рис. 2.1, спостерігається поступове збільшення доходів Пенсійного фонду України впродовж 2016-2018 років. У 2015 році доходи ПФУ збільшились не на велику суму в порівнянні з 2014 роком, лише на +22259 млн. грн. або 10%. Але це є позитивним явищем у кризовий період, оскільки доходи збільшуються за рахунок відрахувань із Державного бюджету і внесків роботодавців та працівників. Зазначимо, що збільшення доходів в певній мірі зменшує дефіцит бюджету Пенсійного фонду України.

Проте, вже на кінець 2015 року доходи ПФУ поступово зменшуються, а у 2016 році зменшення доходів дорівнювало -58168 млн. грн., майже на 34 % порівняно з попереднім роком. У 2017 році доходи різко збільшуються і вже становили 293240 млн. грн., що на +26704 млн. грн. більше ніж у 2016 році. А в 2018 році доходи ПФУ ще вирости на 20%, практично в 3 рази більше ніж в попередньому періоді і їх сума склала 60708 млн. грн.. Для того щоб визначити, яка саме складова доходів ПФУ впливає на обсяг його збільшення, необхідно проаналізувати структуру доходів Пенсійного фонду України. За даними додатку Б табл. Б.2 наведемо графічно зміни, що відбулись в структурі доходів (див. рис. 2.2).

**Рис. 2.2 Структура доходів Пенсійного фонду України
за 2014-2018 роки, %***

**Примітка: складено автором за даними додатку Б табл. Б.2*

Аналізуючи рис. 2.2 можна зазначити, що домінуючим інструментом у формуванні доходів Пенсійного фонду України виступає власні надходження фонду. Так у 2014 році власні надходження ПФУ склали 68,9%, практично 2/3 всіх коштів, а у 2015 році їх сума зменшилась на -5,2%, але все рівно має найбільшу частку надходжень. Як бачимо з рис. 2.2 у 2016 році пріоритети змінюються і розмір власних надходжень займає друге місце, частка

зменшилась від 63,7% до 41,9% (-21,8%), це зменшення передусім пов'язане зі зниженням ставки ЄСВ (у 2016 році) та, відповідно, зменшенням частки розподілу ЄСВ на пенсійне страхування. У 2017 році власні надходження перевищили аналогічний показник 2016 року на 43% та майже досягли рівня 2015 року (різниця власних надходжень у 2017 році менша за власні надходження у 2015 році на 6%). Протягом 2018 року продовжується збільшення суми власних надходжень, вона збільшилась на +3,1% і знову займає найбільшу частку в загальному обсязі. Зокрема це пов'язано з підвищенням темпів зростання фонду оплати праці, а отже, і збільшенням надходжень єдиного внеску.

Кошти Державного бюджету України протягом 2014-2018 років не мають чіткої тенденції і ми можемо спостерігати то їх збільшення то зменшення. Зокрема, у 2014 році надходження з державного бюджету становили 75814 млн. грн., їх частка склала 31,0%. Але, вже в наступному 2015 році даний вид надходжень збільшився на 4,5% і становив 94812 млн. грн. У 2016 році спостерігається значне збільшення надходжень з Державного бюджету до Пенсійного фонду України до позначки 142586 млн. грн., частка дорівнювала 53,4%. Такий стан справ пов'язаний, перш за все, зі зменшенням ставки єдиного соціального внеску у 2016 році з 36,6% (середній розмір по Україні) до 22%, що, відповідно, суттєво вплинуло на зменшення власних надходжень ПФУ. У 2017р. обсяг коштів державного бюджету України, що спрямовувався до бюджету Пенсійного фонду, зокрема на покриття його дефіциту, зменшився на -9128 млн. грн. і дорівнював 133458 млн. грн.. Так 2018 рік показав збільшення коштів державного бюджету України на +16632 млн. грн., в наслідок збільшення розміру прожиткового мінімуму.

Щодо суми коштів інших фондів то їх частка дуже незначна і коливається від 01% до 0,8%. Дана тенденція пов'язана з тим, що до власних доходів 2018 року враховано суму єдиного внеску, розподілену на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, де особливістю є,

зокрема: зміна максимальної величини бази нарахування ЄСВ (з 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 15 розмірів мінімальної заробітної плати); скасування пільгової ставки ЄСВ (0,5 розмірів мінімального страхового внеску) для групи платників єдиного податку; запровадження сплати ЄСВ для членів фермерських господарств [24].

Кошти бюджету ПФУ використовуються на: виплату пенсій; надання соціальних послуг; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи ПФУ; оплату послуг з виплати та доставки пенсій; формування резерву коштів ПФУ. З метою забезпечення фінансової стабільності ПФУ формується резерв його коштів. Важливою причиною нагальної потреби реформування пенсійної системи є стрімке зростання видатків ПФУ у відсотках до ВВП. Сучасна держава повинна спрямовувати свою діяльність на забезпечення реальних стандартів добробуту своїх громадян. Як центральний суб'єкт виконання соціальних функцій у суспільстві держава використовує бюджетне фінансування соціальних проектів, створює інститути обов'язкового та добровільного соціального страхування. Проаналізуємо обсяги видатків Пенсійного фонду України відносно ВВП за останні роки (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Видатки Пенсійного фонду України до ВВП України
за 2010-2018 роки***

Показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП, млн. грн..	1566728	1979458	2383182	2908233	3558706
Видатки Пенсійного фонду України, всього, млн. грн.	245246	265655	253448,6	291467,3	358604
У % до ВВП	15,7	13,4	10,6	10,0	10,0

Примітка: складено автором за джерелом [53]

Складна макроекономічна ситуація в країні, спад економічного розвитку призводять до значного зростання соціальних негараздів.

Протистояти цим явищам може лише суспільство, в якому створено надійну систему соціального захисту населення.

Кошти Пенсійного фонду України, що зараховуються на єдиний рахунок фонду зберігаються на окремих рахунках його органів в уповноваженому банку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обслуговують органи Державного казначейства. Кошти фонду використовуються виключно за призначенням і вилученню не підлягають.

На рис. 2.3 графічно наведемо зміни обсягів видатків бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки.

Рис. 2.3 Динаміка обсягів видатків бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки*

**Примітка: складено автором за даними додатку Б табл. Б.3*

Аналізуючи дані рис. 2.3 видно, що видатки протягом аналізованого періоду стрімко зростали і вже у 2018 році досягли 358604 млн. грн., що у співвідношенні до 2014 року, де загальна сума видатків становила 243478 млн. грн., зросли на +47,2 %. Більшою мірою такі зміни відбулись за рахунок видатків із власних надходжень ПФУ, відповідно, у 2014 році вони становили 192374 млн. грн., а у 2018 році – 248450 млн. грн., що на +56076 млн. грн. більше або +29,1% періоду порівняння. Але у 2016 році

відображено негативну динаміку. Так, обсяг видатків, в порівнянні з 2015 роком, зменшився на 12219 млн. грн. або на 4,6% і склав 253449 млн. грн. При цьому видатки за рахунок власних надходжень теж знизились на 8670 млн. грн. і склали 202095 млн. грн..

Зазначимо, що для підтримки соціальної справедливості в суспільстві країна має регулювати рівень заробітної плати та пенсії. Мінімальна пенсія являється державною соціальною гарантією, її розмір становив на кінець 2017 року майже 1373 грн. грн., а у 2018р. – 1497 грн. Видатки Пенсійного фонду України за рахунок власних надходжень має найбільшу вагову частку в структурі видатків ПФУ і у 2018 році дорівнювала 71,8% (див. дод. Б табл. Б.4); коштів Державного бюджету займають друге по величині місце у структурі видатків і їх частка протягом досліджуваного періоду коливалася в межах 20,2 – 28,1 %; кошти інших фондів мають незначні показники в межах 0,1%.

Отже, період дослідження відзначається низьким рівнем офіційних заробітних плат, з який здійснюється відрахування до Пенсійного фонду України, що в свою чергу призводить до низької наповнюваності ПФУ, в наслідок чого ПФУ не міг забезпечити виплату пенсій лише за рахунок власних надходжень. Незважаючи на те, що частка видатків на пенсійне забезпечення у ВВП постійно зростає, проблеми забезпечення більшості пенсіонерів достойною пенсією залишається, крім того, умови пенсійного забезпечення окремих категорій пенсіонерів є недосконалими. Також обсяги доходів упродовж останніх років є недостатніми для здійснення передбачених видатків, відповідно має місце бюджетний дефіцит. Зрозуміло, що зростаючі обсяги пенсійних виплат потребують адекватного збільшення фінансових можливостей Пенсійного фонду України.

2.2. Оцінка формування та використання коштів недержавних пенсійних фондів в Україні

На сьогодні в Україні, крім солідарної системи, функціонує третій рівень пенсійного забезпечення, а саме – Недержавні Пенсійні Фонди (НПФ).

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень сучасної пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [5]. Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. [47, с. 17]. Основною метою є інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

На рис. 2.4 наведена тенденції розвитку Недержавних Пенсійних Фондів в Україні за 2014-2018 роки.

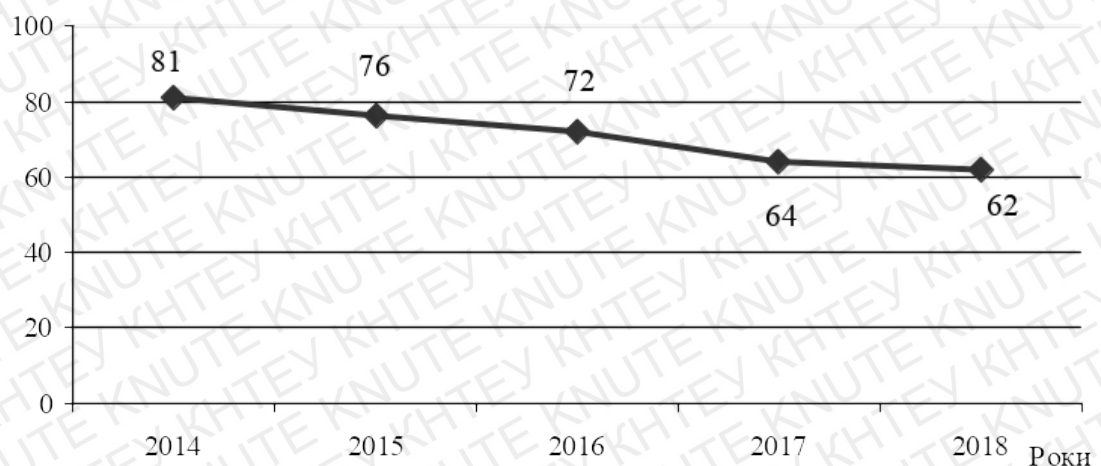

Рис. 2.4 Динаміка розвитку Недержавних Пенсійних Фондів в Україні за 2014-2018 роки*

**Примітка: складено автором за даними додатку В табл. В.1*

Як видно з рис. 2.4 кількість Недержавних Пенсійних Фондів, за даними центру економічних досліджень та прогнозування, має негативну тенденцію до зменшення. Так, у 2014 році кількість НПФ дорівнювала 81 одиницю, а у 2015 році скоротилась до 76 одиниць; у 2016 – 72 одиниці. За 2017 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 64 НПФ, що 8 одиниць менше ніж у 2016 році. У 2018 році також відбулось незначне зменшення на 2 одиниці і дорівнював 62. Проте, незважаючи на скорочення кількості НПФ, система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно.

Відповідно даним Державного реєстру фінансових установ НПФ зареєстровано у 8 регіонах України. Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 46, або 71,9% від загальної кількості зареєстрованих НПФ, інші регіони мають незначну частку (див. додаток В рис. В.1).

Ліцензію адміністратора НПФ, за даними Нацкомфінпослуг, на сьогодні мають 22 юридичні особи, з них 20 найбільших НПФ управляють активами в розмірі 2 млрд. грн.. Такі показники могли б бути значно вищими, якщо б інтерес до НПФ в Україні не почав різко знижуватися, що пов'язано з початком фінансової кризи та обвалом фондового ринку.

Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту за 2016-2018 роки в Україні наведені в додатку В табл. В.2.

Аналізуючи дані додатку В можна зробити висновки, що станом на 31.12.2018 року адміністраторами НПФ укладено 68,8 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 17,2% (10,1 тис. шт.) порівняно з 2017 роком. Структура пенсійних контрактів станом на 31.12.2018 року: з вкладниками фізичними особами – 61,9 тис. шт.; з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.; з вкладниками-юридичними особами – 6,8 тис. шт. Збільшення кількості пенсійних контрактів у 2018 році та зменшення у 2017 році пов'язане в першу чергу зі збільшенням або зменшенням пенсійних контрактів з фізичними особами. Порівняно зі станом на 31.12.2017 року збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31.12.2018

року становило 19,7 % (10,2 тис. шт.) та зменшення кількості контрактів з юридичними особами становило 1,5% (0,1 тис. шт.); порівняно зі станом на 31.12.2016 року зменшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31.12.2017 року становило 6,3% (3,5 тис. шт.) та з юридичними — 5,5% (0,4 тис. шт.). Більш детально розглянемо ситуацію на рис. 2.5.

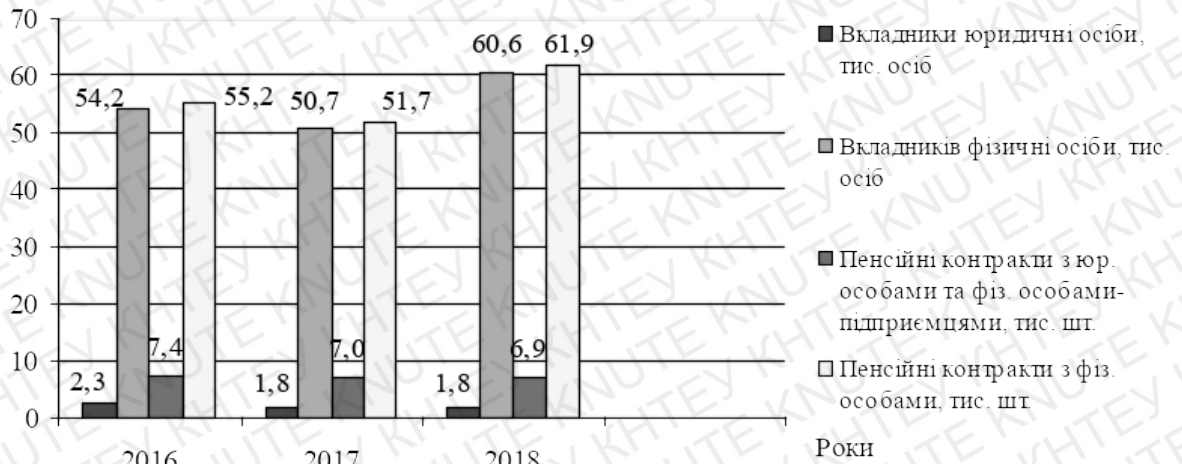

Рис. 2.5 Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників*

*Примітка: складено автором за даними додатку В табл. В.2

Як бачимо з рис. 2.5 пенсійні контракти станом на 31.12.2018 укладено з 62,4 тис. вкладників, з яких: юридичні особи – 1,8 тис., або 2,9% від загальної кількості вкладників; фізичні особи – 60,6 тис., або 97,1%. Кількість вкладників станом на 31.12.2018 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2017 року на 18,9% (9,9 тис. вкладників) та станом на 31.12.2017 року порівняно з аналогічним періодом 2016 року кількість вкладників зменшилася на 7,1% (4,0 тис. вкладників). Також станом на 31.12.2017 року кількість вкладників становить 52,5 тис., з яких юридичні особи становили 1,8 тис. вкладників, фізичні особи – 50,7 тис. вкладників; а станом на 31.12.2016 року – 56,5 тис. вкладників, з яких юридичні особи становили - 2,3 тис. вкладників, фізичні особи – 54,2 тис. вкладників. Загальна кількість вкладників за період з 31.12.2017 року по 31.12.2018 року зросла за рахунок збільшення кількості вкладників фізичних осіб на 19,5% .

Головним якісним показником, що характеризує систему Недержавного пенсійного захисту (ДАЛІ – НПЗ) є сплачені пенсійні внески. На рис. 2.6 графічно наведемо зміни основних показників НПЗ в Україні.

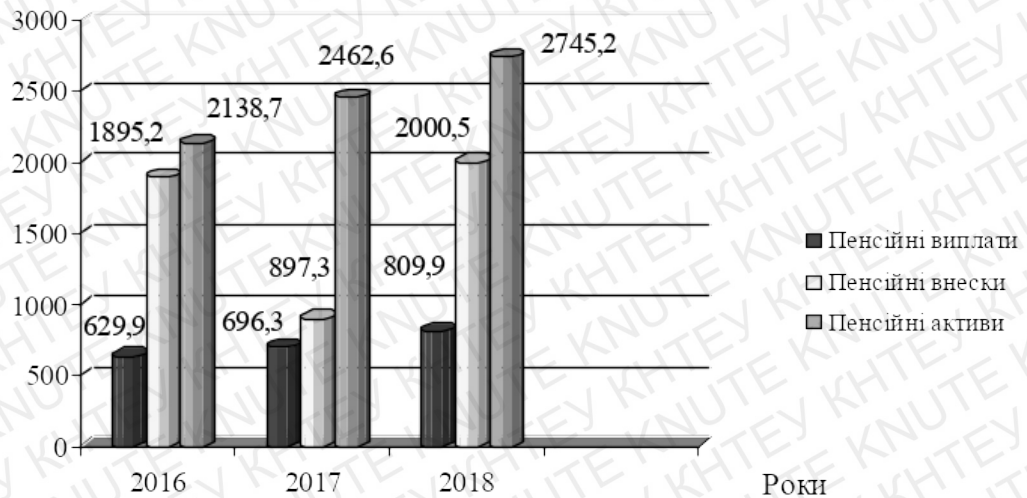

Рис. 2.6 Динаміка основних показників системи НПЗ в Україні за 2016-2018 роки, млн. грн.*

**Примітка: складено автором за даними додатку В табл. В.2*

Відповідно даних рис. 2.6 сума пенсійних внесків станом на 31.12.2018 року становить 2000,5 млн. грн., збільшившись на 5,4% (103,2 млн. грн.) в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року. Порівняно зі станом на 31.12.2016 року сума пенсійних внесків станом на 31.12.2017 року збільшилась на 0,1% (2,1 млн. грн.). У загальній сумі пенсійних внесків станом на 31.12.2018 року основну частину, або 91,4%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 1827,7 млн. грн. На збільшення суми пенсійних внесків вплинуло: у 2018 році - збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 38,5% (47,8 млн. грн.) та від юридичних осіб - на 3,1% (55,4 млн. грн.); у 2017 році збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 34,8% (32,1 млн. грн.), при цьому суми пенсійних внесків юридичних осіб зменшилися на 1,7% (29,8 млн. грн.). Середній розмір пенсійного внеску за 2018 рік на одного вкладника: юридичну особу та

фізичну особу-підприємця становить 39298,28 грн.; фізичну особу становить 786,32 грн..

Стосовно пенсійних виплат (одноразові та на визначений строк) станом на 31.12.2018 року становили 809,9 млн. грн., що на 16,3% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року, при цьому одноразові виплати зросли на 7,8%, пенсійні виплати на визначений строк – на 38,9% (див. дод. В табл. В.4). Загалом НПФ станом на 31.12.2018 року було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 81,3 тис. учасників, тобто 9,5% від загальної кількості учасників, які отримали/отримують пенсійні виплати. Середній розмір одноразової пенсійної виплати на одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату одноразово, станом на 31.12.2018 року становив 7,1 тис. грн. (станом на 31.12.2017 року – 6,8 тис. грн., станом на 31.12.2016 року – 6,4 тис. грн.) та середній розмір пенсійної виплати на визначений строк на одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату на визначений строк, становив 63,4 тис. грн. (станом на 31.12.2017 року – 47,8 тис. грн., станом на 31.12.2016 року – 33,9 тис. грн.).

Проаналізуємо загальну вартість активів, що сформовані НПФ, станом на 31.12.2018 року сума становила 2745,2 млн. грн., що на 11,3%, або на 279,6 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року та на 15,3%, або на 326,9 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2016 року.

Для більш глибокого розуміння інвестиційної діяльності НПФ в Україні варто ознайомитись з основними показниками їх діяльності. Величина пенсійних внесків є головним фактором впливу на розмір інвестиційного доходу, тому для диверсифікації пенсійних активів та інвестування їх у більш дохідні фінансові інструменти розмір залучених пенсійних внесків, відповідно, має бути більшим.

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ

зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу. Станом на 31.12.2018 року переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (46,0%), депозити в банках (35,9% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (10,9%), об'єкти нерухомості (1,7%), акції українських емітентів (1,6%) (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка структури інвестованих пенсійних активів*

Активи	Роки		Питома вага, (%)	Приріст 2018/2017, (%)
	2017	2018		
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках, млн. грн.	1083,3	985,5	35,9	-9,0
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, млн. грн.	1004,9	1263,5	46,0	25,7
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України, млн. грн.	202,4	298,6	10,9	47,5
Акції українських емітентів, млн. грн.	11,3	43,8	1,6	287,6
Об'єкти нерухомості, млн. грн.	62,6	47,3	1,7	24,4
Банківські метали, млн. грн.	10,1	9,8	0,4	-3,0
Кошти на поточному рахунку, млн. грн.	22,2	18,5	0,7	-16,7
Активи не заборонені законодавством України, млн. грн.	24,0	26,2	0,9	9,2
Дебіторська заборгованість, млн. грн.	41,8	48,3	1,8	15,5
Акції іноземних емітентів, млн. грн.	3,0	3,7	0,1	23,3
Загальна вартість активів. млн. грн.	2465,6	2745,2	100,0	11,3

*Примітка: складено автором за джерелом [51, 54]

Слід зазначити, що метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Стратегія інвестування НПФ є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. Тому станом на 31.12.2018 року відбувся приріст вкладень в цінні папери, дохід по яких гарантовано Кабінетом Міністрів України (на 25,7%) та облігації українських емітентів (на 47,5%), при цьому, значно зменшився

обсяг активів, що вкладені в об'єкти нерухомості (на 24,4%). Крім того, у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року, значно збільшилося інвестування пенсійних активів в акції українських емітентів на 32,5 млн. грн. і в цілому станом на 31.12.2018 року вони складають 1,6% (43,8 млн. грн.) від загальної вартості активів.

Недержавні пенсійні фонди України майже не практикують вкладання активів у банківські метали, хоча це могло б позитивно впливати на зростання інвестиційного доходу, оскільки за своєю природою вони є доволі ліквідними. Однак ринок золота дуже нестабільний, тому дорогоцінний метал як об'єкт інвестицій найбільш цікавий для періодів, що характеризуються фінансовою нестабільністю в країні, коли внутрішні ціни на золото зростають відносно гривні, яка знецінюється. Крім того, варто виокремити об'єкти нерухомості, які, незважаючи на те що в посткризовий період несуть у собі високий ступінь ризику, все ж необхідні в портфелі задля його диверсифікації та отримання відносно високої доходності по цих інструментах.

Отже, Недержавна пенсійна система користується найбільшою популярністю серед населення інших країн. Саме вона дозволяє отримувати досить велику пенсію, розмір якої працівник регулює самостійно, виходячи зі своїх внесків. Приватне пенсійне забезпечення поступово витісняє державне. І це зрозуміло, адже майбутні пенсіонери самі регулюють обсяги своєї пенсії, контролюють її надходження. Гроші не лежать мертвим капіталом, вони працюють у банках та збільшуються на певний відсоток щороку, або щокварталу. Тому майбутні пенсіонери можуть бути впевненими у своєму майбутньому. Для реалізації потенціалу недержавних пенсійних фондів активну участь у цих процесах повинна брати держава. Зокрема, вона має сприяти забезпеченню дохідними, надійними фінансовими інструментами, розвитку ринку цінних паперів, створенню сучасної законодавчої бази. Таким чином, роль інвестування недержавними пенсійними фондами в Україні буде зростати. Більше того, варто приділити належну увагу

вирішенню проблеми нерозвиненості соціально-економічної політики держави, фондового ринку та підняттю добробуту населення для можливості забезпечення гідної старості.

3.1 Тенденції розвитку сучасних пенсійних систем країн світу

На сьогодні існуючі пенсійні системи більшості країн, дуже несхожих одна на одну. Зазвичай, їх розвиток пов'язаний із проведенням відповідних реформ, які передбачають їх удосконалення через низку поступових перетворень, не порушуючи фундаментальних основ існуючої системи [21, с. 48].

Зазначимо, що практично у всіх країнах світу, особливо з високорозвиненими суспільними відносинами, відбувалися процеси реформування пенсійних систем. Незважаючи на відмінності в реформах, залишається один загальний елемент: всі реформи в різній мірі зводяться до введення в пенсійну систему накопичувального елемента [57]. Це пов'язано з посилення впливу недержавних пенсійних фондів та об'єднань і суттєве послаблення прямого впливу держави на здійснення соціального захисту населення. Особливо це прослідковується на прикладі країн-членів Євросоюзу (далі – ЄС), які змушені узгоджувати проведення спільної політики в соціальній, економічній та правовій сферах. Ефективним засобом такого узгодження є встановлення певного рівня соціальних стандартів [37].

Дії країн-членів ЄС у соціальній сфері спрямовані на громадян, дійсно потребуючих соціальної допомоги. Це означає, що пріоритетом при проведенні соціальної політики в країн-членів ЄС є її оптимізація, а інструмент забезпечення переваг на світовому ринку – активна соціальна політика, спрямована на підвищення якості людського ресурсу та соціального розвитку [78].

Все частіше зарубіжні країни пропонують більшості своїх громадян самим нести відповідальність за свій рівень життя та своєї родини. Зі зміною

ролі держави у вирішенні соціальних питань, зокрема – пенсійних, змінюється й підхід до ідеї рівності, яка зараз розглядається як рівність можливостей та рівність доступу до цих можливостей. Отже, заходи держави в реалізації соціальної політики спрямовуються на стимулювання й розвиток потенційних можливостей громадянина до самозабезпечення.

Слід зазначити, що розвиненим країнам притаманна тенденція щодо розширення участі суб'єктів громадянського суспільства у здійсненні соціальної політики, що проявляється у розповсюдженні в країні «лівої» ідеології [77; 80]. Громадські організації залучаються до здійснення соціального захисту населення, а заходи держави спрямовуються на підтримку сім'ї, громади, сфери послуг населенню пенсійного віку.

Перспективами для розвитку пенсійних систем у цих країнах є [79]:

- ✓ вибір між двома альтернативами: зниження рівня пенсійних виплат чи підвищення вікової межі виходу на пенсію;
- ✓ розвиток недержавних форм соціального захисту;
- ✓ зростання ролі самої особи у створенні власного добробуту;
- ✓ зменшення частки грошової форми допомоги із одночасною розбудовою сфери надання послуг населенню.

Основою розвитку сучасних пенсійних систем є диверсифікації джерел надходження пенсійних внесків і поступовому збільшенні накопичувального компоненту пенсійних програм. Враховуючи ризики втрати пенсійних накопичень унаслідок дії негативних економічних, фінансових, політичних факторів, посилюється контроль держави за діяльністю пенсійних фондів, метою якого є захист пенсіонерів від втрати доходів та гарантування встановленого рівня життя людям похилого віку.

Пенсійні системи різних країн мають різні характеристики, однак є подібні елементи. Участь країни в їх діяльності направлена на регулювання, покриття дефіцитів солідарних пенсійних фондів, гарантуванні мінімальної пенсії з державного бюджету. Іспанія - одна із не багатьох країн, в яких відповідальність за фінансування пенсійної системи майже повністю

покладається на країну [49, с. 67]. Пенсійний дохід у деяких країнах (зокрема, у скандинавських) [60] є предметом оподаткування.

Зміна демографії та її вплив на пенсійні системи вносить суттєві поправки в механізм їх функціонування. За даними Світового банку середня тривалість життя європейців у 2017 році становила 77 років [76], а згідно із даними Міжнародної організації праці, на сьогодні в країнах-членах ЄС налічується близько 100 млн. осіб похилого віку, загальна ж чисельність населення становить 320 млн. осіб. За прогнозами вчених, до 2025 року кількість громадян, які досягнуть 65-річчя, збільшиться на 21 млн. осіб, при цьому, чисельність активного населення в працездатному віці зменшиться на 15 млн. осіб [79].

Головним фактором, що вимагає збільшення пенсійного віку у багатьох країнах світу є негативна тенденція до збільшення співвідношення між працюючими та пенсіонерами. Найбільше співвідношення пенсіонерів щодо працюючої частини населення спостерігається у Італії, Греції, Німеччині та Швейцарії, де цей показник дорівнює 30% [79].

В загалі збільшення частки осіб похилого віку в загальній чисельності населення має стійкий характер. У зв'язку з цим за останнє десятиліття практично у всіх країнах світу відбулися пенсійні реформи. Необхідність таких реформ була зумовлена також зміною соціальних, економічних і політичних умов у світі. Реформування пенсійних систем передбачалося реалізовувати поступово, наприклад, в країнах ЄС – до 20-х років XIX ст. [76].

Реформування пенсійних систем у світі відбувається за наступними загальними для всіх пенсійних систем напрямками:

➤ Практично всі реформи пенсійних систем пов'язані зі створенням накопичувальних систем при збереженні розподільної системи. У таких європейській країнах, як Швеція, Італія, Угорщина, Польща, а також – у низці країн Латинської Америки застосовується стратегія доповнення системи «PAYG» елементами фінансування за рахунок ринкових механізмів

[18]. У країнах, що ввели накопичувальні пенсійні системи, суттєво зросли приватні пенсійні кошти в національному акціонерному капіталі (у Великій Британії до 34%; Ірландії – 29%, Голландії – 13%, Данії – 11%) [14, с. 62].

В цих країнах відбулось зменшення складової державних пенсійних систем та активне збільшення складової добровільного страхування.

➤ Відбулись зміни основних складових пенсійного забезпечення: пенсійного віку, стажу, розміру страхових внесків, порядку індексації пенсій тощо. В ході дослідження визначено пенсійний вік в країнах ОЕСР для жінок і чоловіків, відповідно законодавства, та середня тривалість життя (див. додаток Г табл. Г.1) [26].

Аналізуючи додаток Г табл. Г.1 можна зазначити, що пенсійний вік у більшості країнах ОЕСР встановлений не нижче 65 років для чоловіків та 60 років для жінок. Однак є й винятки, зокрема, пенсійний вік для чоловіків в Естонії 63 роки, в Чеській Республіці – 62 роки 8 місяців, в Латвії та Угорщині – 62 роки 6 місяців, в Словаччині та Франції – 62 роки, в Південній Кореї – 61 рік, у Туреччині – 60 років, в Словенії – 59 років 8 місяців. Право вийти на пенсію раніше, ніж виповниться 60 років, мають жительки Словенії (59 років) та Туреччини (58 років). В п'яти країнах-членах ОЕСР (Греції, Ісландії, Іспанії, Німеччині, Норвегії) вік виходу на пенсію встановлений на позначці «67» як для чоловіків, так і для жінок. Пізніше усіх на пенсію виходять японці – у 70 років. Однак при цьому слід враховувати, що жителі острова належать до довгожителів планети, середня тривалість життя яких становить майже 84 роки. Для порівняння: середня тривалість життя мешканців країн-членів ОЕСР на початок 2017 р. становила майже 80 років. При цьому у країнах Західної Європи, Північної та Південної Америки, Австралії, люди в середньому живуть довше, ніж мешканці Центральної та Східної Європи. В Європі раніше за всіх на «заслужений відпочинок» виходять українці, росіяни, білоруси, турки та словенці. Українці, середня тривалість життя яких складає 71,4 роки, проживають ще в середньому 11 років після виходу на пенсію [26].

Отже, при здійсненні пенсійних реформ у більшості країн було проведено підвищення пенсійного віку, при цьому спостерігалася тенденція на зрівняння пенсійних вікових груп чоловіків і жінок.

➤ Заміна існуючого пенсійного забезпечення на систему приватного страхування (в окремих країнах), перехід від розподільного до накопичувального пенсійного забезпечення, це впливає на реформування податкової системи, податкового регулювання та тарифної політики. Надаючи податкові пільги та поступово перекладаючи відповідальність за обсяги пенсії на громадян, держава залучає, тим самим, працюючих у систему добровільних накопичувальних пенсійних систему. Цей складний процес відбувається у таких країнах, як США та Швейцарія [44, с. 34].

4. Змінами в макроекономічній політиці держави та політиці у сфері праці, також вимагають реформування пенсійних систем. Основні зусилля спрямовуються на збільшення частки працівників, зайнятих в суспільному виробництві в працездатному віці, трудову міграцію та збільшення тривалості життя [43, с. 177]. Деякі країни ввели можливість поступового зниження кількості робочих годин для літніх працівників, із регулярною та гарантованою виплатою доходів протягом всього перехідного періоду від повної зайнятості до повного виходу на пенсію [67, с. 766].

Зазначимо, що трансформації пенсійних систем у різних країнах досягалися комбінаціями вище вказаних типів реформування. У світі налічується понад 250-ти варіантів і комбінацій пенсійних моделей, і лише 5 країн реалізували на практиці у повному обсязі одну із моделей, наприклад, в Чилі, Болівії, Сальвадорі, Мексиці та Казахстані впроваджена повністю накопичувальна пенсійна система [18, с. 39].

На сьогодні існує певний паритет у розподілі фіскального навантаження зі сплати внесків на пенсійне страхування між роботодавцем і працюючим, а також значний ступінь диференціації розміру страхових внесків у розрізі окремих країн (див. додаток Г табл. Г.2). Зазначимо, що до внесення змін у фіскальне законодавство в Україні співвідношення внеску

роботодавця до внеску найманого працівника у сплаті страхових внесків становило 91:9, а з 2016 р. – 100:0, то середнє таке співвідношення для країн ЄС становить 2:1 [67, с. 768].

Виходячи з даних додатку Г табл. Г.2 фінансування першого рівня пенсійних систем Канади, Люксембургу, Німеччини, Південної Кореї, Польщі, США, Швейцарії та Японії здійснюється роботодавцем та найманим працівником однаковою мірою. В Австралії, Естонії, Ірландії, як і в Україні, внески сплачує роботодавець, а у Новій Зеландії, Чеській Республіці та Чилі – найманий працівник. Тариф страхових внесків вище єдиного соціального внеску (22%) встановлений у 13 країнах-членах ОЕСР, в інших 22 країнах утримують ставку внесків на пенсійне страхування на рівні, нижчому за вітчизняний [67, с. 770].

Але на сьогодні через нестабільний фінансовий стан та негативний вплив на державний бюджет економічних та політичних чинників, спостерігається звуження масштабів накопичувальної складової пенсійної системи аж до повної відмови від її використання. Едвард Уайтхауз [58] виділяє п'ять основних форм накопичувальної пенсійної системи, що у більшості країн складає другий рівень пенсійного забезпечення:

- ✓ встановлені виплати;
- ✓ встановлений кредит;
- ✓ встановлені внески;
- ✓ система пенсійних балів;
- ✓ умовно накопичувальні рахунки [73, с. 76].

В додатку Г табл. Г.3 детально наведені пояснення щодо основних форм накопичувальної пенсійної системи, де головною відмінністю модифікацій є співвідношення трудового стажу та рівня заробітної плати при визначенні розміру майбутньої пенсії. Кожна країна до питань організації та регулювання накопичувальних пенсійних систем, так як немає єдиної світової моделі, підходить індивідуально.

Отже, аналіз головних напрямів розвитку світових пенсійних систем вказує, що основними тенденціями розвитку пенсійних систем є підвищення пенсійного віку, підвищення розміру відрахувань до державних пенсійних фондів та стимулювання населення до участі у приватних системах пенсійного забезпечення, що скорочує зобов'язання держав та послаблює навантаження на солідарні системи.

3.2. Шляхи реформування пенсійної системи України

В умовах сьогодення проблема реформування системи пенсійного забезпечення в Україні є надзвичайно актуальною і зумовлена низкою факторів економічного, демографічного та соціально-політичного характеру, і головною проблемою є старіння нації, в наслідок чого збільшується кількість громадян пенсійного віку та зростає навантаження на працюючих. Наслідком цього є дефіцит бюджету Пенсійного фонду України, незбалансованість доходів та витрат.

Слід зазначити, що соціально орієнтована ринкова економіка будь якої країни життєздатна лише до тих пір, поки дотримуються необхідні межі соціального захисту. Саме реформа системи пенсійного забезпечення надасть можливість гідного життя людям похилого віку, посилить впевненість у завтрашньому дні осіб, що працюють. Для цього необхідними умовами є:

- ✓ стабілізація солідарної пенсійної системи, шляхом подальшої легалізації та детінізації заробітної плати працівників;
- ✓ підвищення якості обслуговування пенсіонерів за допомогою запровадження сучасних інформаційних технологій;
- ✓ впровадження накопичувальної пенсійної системи шляхом нормативно-методичного забезпечення переходу до паралельних систем загальнообов'язкового та добровільного пенсійного страхування на основі персоніфікованих пенсійних внесків;
- ✓ урегулювання питань щодо пенсійного забезпечення батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, які здійснюють виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

✓ збільшення розміру пенсії за особливі заслуги перед Україною, матерям, які народили п'ятеро і більше дітей та виховали їх до досягнення шестирічного віку;

✓ удосконалення законодавства щодо пенсійного забезпечення окремих категорій осіб шляхом створення та запровадження обов'язкової професійної пенсійної системи, яка визначатиме умови та порядок обов'язкового пенсійного забезпечення окремих категорій осіб, зайнятих на роботах із шкідливими та важкими умовами праці, або тих, що працюють на посадах і за професіями, зайнятість на яких дає право на призначення пенсії на пільгових умовах чи за вислугу років [70, с. 19].

Реформування пенсійної системи дасть можливість визначити залежність розміру майбутніх пенсій безпосередньо від кожної працюючої людини, а не лише від держави. Зазначимо, що це можливість для кожної працівника забезпечити собі достатній рівень доходу після виходу на державну пенсію. Сутність пенсійної реформи полягає в переході до трирівневої пенсійної системи, де третім рівнем є система недержавного пенсійного забезпечення [28, с. 12].

Нагадаємо структуру трирівневої пенсійної системи: перший рівень – державна солідарна система, система соціальної безпеки, яка гарантує пенсію на рівні, не меншому, ніж 60% розміру мінімальної зарплати; другий рівень – обов'язкова накопичувальна система; третій рівень – добровільна накопичувальна приватна пенсія. Третій рівень системи пенсійного забезпечення ґрунтується на засадах добровільної участі населення в формуванні пенсійних накопичень із метою отримання додаткових пенсійних виплат. Вони на власний вибір відкривають індивідуальний накопичувальний рахунок у будь-якому Недержавному пенсійному фонді (далі - НПФ) й вносять внески відповідно договору, укладеного з адміністратором НПФ.

Зазначимо, що трирівнева пенсійна система гарантує, що кошти на рахунках Державного та Недержавних пенсійних фондів є безпосередньою власністю пенсіонерів та після досягнення пенсійного віку їм буде

виплачуватися солідарна пенсія, а також додаткова пенсія з індивідуальних рахунків НПФ [28, с. 74].

В зарубіжних країнах структура пенсійного забезпечення як правило є такою: 50% – державна, 8–40% – пенсія другого рівня, 10–42% – приватна. Нажаль Україна має зовсім інші показники: державна пенсія складає 96%, пенсія другого рівня – 0%; третього – 4% (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Загальна характеристика складових пенсійної системи

України у 2018 році*

Рівень	I рівень	II рівень	III рівень
Правова форма (спосіб участі)	Державний / загальнообов'язкова		Недержавний/ добровільна
Метод фінансування	Розподільчий	Накопичувальний	
Масштаб розповсюдження	Загальнонаціональне		Загальнонаціональне, професійне, територіальне, індивідуальне
Кількість учасників (млн. осіб)	11,94 (пенсіонерів)	компонент у стадії розробки і впровадження	0,84 (кількість учасників НПФ за укладеними контрактами)

*Примітка: складено автором за джерелом [66]

Як видно з табл. 3.1 в структурі фінансування пенсійної системи України питома вага накопичувальних компонентів залишається низькою, із майже 100% домінуванням розподільчого компоненту. Але, неврахування накопичувальних компонентів призведе до некоректної оцінки стану сучасної пенсійної системи, особливо в умовах динамічного розвитку цього сегмента і можливості суттєвого впливу на фінансування пенсій у середньостроковому періоді. Накопичувальний принцип у пенсійному забезпеченні України реалізовано у вигляді третьої компоненти пенсійної системи - недержавного пенсійного забезпечення, роль якого постійно зростає.

З прийняттям нових законодавчих актів в Україні, пенсійною реформою передбачені суттєві зміни до порядку нарахування пенсій та умов їх призначення, так з 01.01.2018 року для призначення пенсії за віком необхідно мати не менше 25 років страхового стажу, а надалі кожного року страховий стаж буде збільшуватися на один рік до 2028 року, поки він не досягне 35 років. На сьогодні, щоб заробити право на отримання пенсії за віком від держави, працювати необхідно буде довше. Також реформа передбачала, що вже починаючи з 01.01.2019 року мала розпочати своє функціонування накопичувальна система. Нажаль початок її функціонування перенесено на 01.01.2020 року, в зв'язку з недосконалістю законодавства України стосовно державної накопичувальної системи – це по-перше.

По-друге, учасниками накопичувальної системи будуть особи, які станом на 01.01.2019 року підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, особи, на заробітну плату яких нараховується та сплачується роботодавцем єдиний соціальний внесок. Якщо у таких осіб станом на 01.01.2019 року буде залишатися менше ніж 10 років до досягнення пенсійного віку, внески до накопичувальної системи можна не сплачувати.

По-третє, Кабінет Міністрів України вже до 01.07.2018 року повинен був забезпечити створення інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування, що забезпечити належне функціонування накопичувальної системи [45].

Зауважимо, що страхові внески учасників накопичувальної системи будуть інвестувати не пенсійні фонди самотужки, а окремі компанії з управління пенсійними активами. Компанія з управління активами буде здійснювати свою діяльність як професійний учасник фінансового ринку та обиратися за результатами конкурсу, завданням яких буде отримання інвестиційного доходу на користь учасників та збереження вартості їх активів. Передбачається, що сума такого внеску буде розраховуватися аналогічно розрахунку єдиного соціального внеску та не буде перевищувати

7% суми заробітної плати, але ці внески не будуть частиною єдиного соціального внеску та будуть нараховуватися і сплачуватися окремо або роботодавцем застрахованої особи, або безпосередньо застрахованою особою у розмірі 2% від суми заробітної плати та щорічно збільшуватися на 1% до досягнення 7%.

Другий рівень пенсійної системи не тільки підвищить соціальний захист громадян завдяки їх безпосередній участі в накопиченні коштів на пенсію, але й створить потужного внутрішнього інвестора зі значними довгостроковими ресурсами, які будуть спрямовані на розвиток економічної та соціальної інфраструктури країни [66, с. 227].

На сьогодні накопичувальна пенсійна система України поки що складається лише з одного рівня – добровільного недержавного пенсійного забезпечення. Вітчизняним законодавством передбачено два рівні накопичувального пенсійного забезпечення, але один з яких – загальнообов'язкове накопичення – чинності ще не набув.

Отже, подальше реформування системи пенсійного забезпечення пов'язано із запровадженням накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Законом України передбачено, що другий рівень запрацює з того року, в якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду, а також якщо за два останні роки валовий внутрішній продукт зростатиме не менше ніж на 2% порівняно з попереднім періодом. Ще однією умовою є впровадження відлагодженої та ефективної системи державного нагляду й регулювання, а також необхідної інфраструктури в цій сфері.

С початку на протязі перших двох років після запровадження другого рівня пенсійної системи в Україні буде функціонувати наступна модель. Пенсійний фонд України буде здійснювати адміністрування для усіх учасників другого рівня, а приватні компанії з управління активами, обрані шляхом проведення тендеру, будуть здійснювати інвестування внесків. Рада Накопичувального фонду буде видавати розпорядження компаніям з

управління активами, до яких видів активів, і в якому співвідношенні повинні інвестувати кошти другого рівня.

Ця модель, запропонована урядом, мінімізує ризик виникнення проблем при запровадженні другого рівня. Пенсійний фонд України здійснює персоніфікований облік для солідарної пенсійної системи, тобто він має данні всіх потенційних учасників другого рівня і вже співпрацює з усіма роботодавцями, які будуть здійснювати відрахування та переказ внесків до другого рівня, що зменшить адміністративне навантаження при запровадженні другого рівня. Незалежно від того, чи будуть внески сплачуватися до Накопичувального фонду, чи до недержавних пенсійних фондів, їх інвестування є найголовнішим завданням Ради фонду, як щодо визначення класів активів, в які будуть інвестуватись внески, так і щодо того, яка компанія буде здійснювати фактичне інвестування коштів другого рівня.

При прийнятті цих рішень Рада повинна пам'ятати, що її завданням є інвестування внесків з метою отримання максимального інвестиційного доходу для учасників. Одночасно Рада повинна вживати відповідні заходи, щоб мінімізувати ризик отримання від'ємного інвестиційного доходу. Зробити це можливо шляхом забезпечення диверсифікації інвестиційного портфеля між різними класами активів у рамках інвестиційної декларації фонду [66, с. 228].

Керування пенсійними коштами здійснюють спеціальні компанії з управління активами (наразі вони вже керують активами недержавних пенсійних фондів), обрані на конкурсній основі. Ці компанії діють із дотриманням законодавчо встановлених обмежень щодо напрямків інвестування для забезпечення захисту інтересів громадян і стабільного збільшення їх коштів. Безпосереднє зберігання пенсійних активів здійснює Зберігач – банківська установа, яка буде контролювати використання цих коштів.

Кошти, які будуть враховуватися на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть їхньою власністю. Вони зможуть

скористатися ними при досягненні пенсійного віку або, в окремих випадках (наприклад, у випадку інвалідності), раніше цього терміну [48].

Виплати з Накопичувального пенсійного фонду України будуть здійснюватися додатково до солідарної пенсії довічно або одноразово. Також передбачається, що, громадянам буде надано право, за їх бажанням, перевести їх обов'язкові пенсійні заощадження з Накопичувального фонду до обраного ними недержавного пенсійного фонду (тобто на третій рівень). Це дозволить застрахованим особам самостійно вирішувати, яка інвестиційна політика є найбільш прийнятною для інвестування їх пенсійних заощаджень, а отже – значною мірою впливати на розмір своєї майбутньої пенсії.

Зазначимо, що пенсійні накопичення також стануть додатковим джерелом капіталу для розвитку економіки України, уже в перший рік запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи буде акумульовано 3,9 млрд. гривень пенсійних накопичень [48], що дасть великий потенціал для внутрішніх інвестицій та має забезпечити економічне зростання. Якщо ці кошти інвестувати у державні облігації, вони фактично фінансуватимуть дефіцит бюджету, зменшуючи обмеження на його можливий розмір.

Отже, початок функціонування другого рівня пенсійної системи України дасть можливість збалансувати зобов'язання пенсійної системи щодо майбутніх пенсійних виплат, яка стимулюватиме громадян до накопичень пенсійних коштів, які будуть їхньою власністю та використовуватимуться для пенсійних виплат, а у випадку смерті учасника будуть успадковані. Також, ці заощадження можуть або прискорити зростання, або просто фінансувати більший дефіцит, а останнє може призвести до більш високих темпів зростання залежно від структури та ефективності державних видатків.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі проведено теоретичне узагальнення сутності пенсійного забезпечення та його значення в системі соціального захисту населення і запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми реалізації пенсійного забезпечення в контексті світового і вітчизняного досвіду, що дало змогу обґрунтувати такі висновки і пропозиції теоретичного та прикладного характеру.

За результатами проведеного дослідження можна сформулювати наступні висновки:

1. Створення системи гарантованого соціального захисту населення, що втратило працездатність за віком, а також у зв'язку з інвалідністю чи втратою годувальника є однією з головних завдань кожної країни. Принципами, що зводять пенсійну систему в єдине ціле є: забезпечення гідного рівня життя громадян пенсійного віку; впровадження єдиної нормативно-правової бази, що регламентує права, обов'язки та відповідальність всіх суб'єктів пенсійної системи; створення єдиної структури органів регулювання та контролю в процесі функціонування цієї системи.

2. Однією з найважливіших соціальних гарантій всіх його верст населення є пенсійне забезпечення. Пенсійне забезпечення - це державна система державних, правових, економічних та організаційно-адміністративних заходів щодо захисту громадян по досягненню похилого віку, настання інвалідності або втрати годувальника. За допомогою якого забезпечуються умови нарахування та виплати пенсій, за рахунок зроблених обов'язкових чи добровільних пенсійних внесків за часи трудової діяльності.

3. Головними завданнями пенсійного забезпечення є: зменшення індикативних показників бідності в країні; зменшення економічної нерівності внаслідок диференціації доходів працюючого та непрацюючого населення; зменшення та компенсація впливу економічних і демографічних ризиків, притаманних будь-якому суспільству.

4. Дослідивши динаміку основних фінансових показників Пенсійного фонду України можна говорити про те, що недотримання основних економічних законів при формуванні бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків. У ході аналізу діяльності Пенсійного фонду України було виявлено, що її головною проблемою є дисбаланс дохідної та видаткової частин бюджету як наслідок системного порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту.

5. Проаналізовано, що кількість Недержавних пенсійних фондів за останні роки має негативну тенденцію до зменшення. Так, у 2014 році кількість НПФ дорівнювала 81 одиницю, а у 2015 році скоротилась до 76 одиниць; у 2016 – 72 одиниці. За 2017 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 64 НПФ, що 8 одиниць менше ніж у 2016 році. У 2018 році також відбулось незначне зменшення на 2 одиниці і дорівнював 62. Проте, незважаючи на скорочення кількості НПФ, система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно.

6. Визначено, що станом на 31.12.2018 переважними напрямками інвестування пенсійних активів НПФ стали цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (46,0%), депозити в банках (35,9% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (10,9%), об'єкти нерухомості (1,7%), акції українських емітентів (1,6%).

7. Пенсійні системи практично усі країни світу потребують подальшого удосконалення, що зумовлене такими причинами: демографічними тенденціями, які ведуть до змін співвідношення чисельності осіб працездатного віку та пенсіонерів, до старіння населення; ускладненням економічних систем, що потребує постійних та адекватних змін у пенсійних системах; поширенням межі невизначеності та соціальних ризиків, які сприяють необхідності виконання упереджених дій органами пенсійного забезпечення, зростанням нерівності у суспільстві, що перешкоджає чіткій роботі пенсійної системи.

8. Головною вимогою для зміцнення пенсійної системи України є введення загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. Тому що, частина внесків до Пенсійного фонду України буде спрямована в державний Накопичувальний пенсійний фонд України. Внески будуть мати персоніфікований характер і враховуватися на індивідуальних пенсійних рахунках. Кошти Накопичувального фонду будуть інвестуватися в економіку України з метою захисту їх від інфляції, одержання інвестиційного доходу, забезпечення потреб держави в джерелах фінансування довгострокових інвестиційних проектів. Все це повинно сприяти загальному економічному зростанню країни.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати ряд пропозицій щодо активації механізму обов'язково-накопичувального пенсійного забезпечення населення в Україні:

- повного впровадження системи персоніфікованого обліку та створення системи автоматизованого звітування щодо стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб з урахуванням стану пенсійних активів;
- створення програмно-технічного комплексу для системи збирання страхових внесків до Накопичувального фонду, сумісного із системою електронних переказів банків;

- прийняття законодавчих актів, необхідних для функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Відомості Верховної Ради України від 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, ст.112. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058 – IV зі змінами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Про пенсійне забезпечення: закон України від 01.10.2011 № 1788-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1788-12>.
5. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 4.11.2018 № 2581–VIII (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
6. Про затвердження Порядку розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України Постанова правління Пенсійного фонду України від 31 серпня 2009 р. №21-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
7. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI// Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №12-13.

8. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. №2464 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

9. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України від 23 листопада 2011 року №1063/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.

10. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України «Щодо балансування фінансового стану Пенсійного фонду України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/297/#_ftnref12.

11. Беринцева И.Н. Разработка пенсионной программы в системе социальной направленности деятельности организаций / И.Н. Беринцева // Изв. высш. учеб. заведений. Социология. Экономика. Политика. – 2014. – № 1. – С. 17-20.

12. Биліна О. Для стабільності реформи / О. Биліна // Вісник Пенсійного фонду України. – 2016. – №7. – С. 18-19.

13. Большой экономический словарь: 25000 терминов / Под общ. ред. А.Н. Азрилияна. – 7-е издание, доп. – Москва : Правовая культура, 2010. – 1472 с.

14. Бурлака Н.П. Мировой опыт формирования и эволюции пенсионных систем / Н.П. Бурлака // Международный университет природы, общества и человека «Дубна», 2009. – № 1. – С. 57-65.

15. Буряченко О.Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення : дис. ... канд. екон. наук. : 25.00.01 / Олександр Євгенійович Буряченко. – Одеса, 2017. – 252 с.

16. Буряченко О.Є. Сутність поняття пенсійного забезпечення в науковому дискурсі / О.Є. Буряченко // Теорія та практика державного

управління : зб. наук. праць. – Харків. : ХарПІДУ НАДУ, 2015. – Вип. 2(49). – С. 90–98.

17. Васьківська К.В., Данилюк О.І. Теоретичні основи функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [Vlnau_econ_2014_21\(1\)_13.pdf](#).

18. Вінер М. Пенсійні системи країн Латинської Америки / М. Вінер // Україна: аспекти праці : некомерційне фахове видання. – К. : 2014. – № 5. – С. 35–45.

19. Гаврилишин Б.Д. Економічна енциклопедія [уклад. : Б. Д. Гаврилишин, С. В. Мочерний, А. О. Усенко]. – К. : Видавничий центр «Академія». – 2001. – Тернопіль, Академія народного господарства. – 2001. – 828 с.

20. Горюк Н.В. Пенсійна реформа в Україні: рух до обов'язкової накопичувальної пенсійної системи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pensions.kuev.ua/files/presentation_roundtable%2018jun2012_ua.pdf.

21. Далимов Р. Мировой опыт реформирования пенсионных систем и его использование в условиях переходной экономики / Р. Далимов. – М. : Право, 2007. – 321 с.

22. Данилюк О.І. Теоретическая сущность понятий «пенсия» и «пенсионное обеспечение» / О. І. Данилюк // Науковий вісник НЛТУ України : наук. період. журнал. – 2012. – Вип. 22. – С. 256–261.

23. Даценко В.В. Роль пенсійного забезпечення в системі соціального захисту населення / В.В. Даценко // Наукові праці НДІ. – 2012. – №3. – С. 97–104.

24. Дідковська Т.О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку / Т. О. Дідковська // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 253–257.

25. Ерошенков С.Г. Анализ закономерностей пенсионного обеспечения за рубежом и определение фактического состояния пенсионной системы / С.Г. Ерошенков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.net.ru>.

26. Жук О.Б. Імплементация зарубіжного досвіду при реформуванні системи пенсійного забезпечення України / SOUTHERN CAUCASUS 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/>.

27. Завора Т.М. Сучасний стан та перспективи розвитку пенсійної системи України / Т.М. Завора // Економіка та регіон. – ПолтНТУ, 2014. – №1(28) – С. 101.

28. Зайчук Б. Система пенсійного забезпечення: сьогодні і завтра: Коментар застосування Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування». Київ: Формат, 2009. - 352 с.

29. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33968-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2014-rik/>

30. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33970-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2015-rik/>

31. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33972-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2016-rik/>

32. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2017-rik/>

33. Звіт про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/1545965-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2018-rik-2/>

34. Казанчан А.А. Поняття та види пенсійного забезпечення громадян України / А. А. Казанчан // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 3 (62). 149.-№ 1. 2010. – С. 142.

35. Коваль О.П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2015. – С. 11-15.

36. Костюк В.Л. Право на пенсійне забезпечення в умовах сьогодення: науково-теоретичний аспект / В.Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1(11) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15kvlnta.pdf>.

37. Криклій В. А. Періодизація становлення національних систем пенсійного забезпечення західних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Economics/59630.doc.htm.

38. Куценко В.В. Пенсионное обеспечение в России: история, состояние и перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elib.pstu.ru/vufind/Record/RUPSTUbooks40572>.

39. Лаврухіна Н.О. Шляхи вдосконалення державного управління системою пенсійного забезпечення / Н.О. Лаврухіна // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 2. – С. 37-44.

40. Линдюк О.А. Сутність пенсійної системи та її місце в забезпеченні соціальної безпеки суспільства / О.А. Линдюк. [Электронный ресурс]. - Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-38.pdf>.

41. Ломанов І. Додаткове пенсійне страхування // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. - №3. – с. 20-23.

42. Лопаків В.С. Історія розвитку пенсійного забезпечення в Україні / В.С. Лопаків // Інтелігенція і влада : наук. зб. / Одес. нац. політехн. ун-т. – Одеса. : 2011. – Вип. 22 Сер.: Історія. – С. 132–138.

43. Луцький Р.П. Досвід реформування системи пенсійного забезпечення в країнах Європейського Союзу / Р.П. Луцький // Університетські наукові записки : наук. фах. видання Хмельницького університету управління та права. –Хмельницький, 2015. – № 4 (16). – С. 176–179.

44. Мальований М. Історичний розвиток системи пенсійного забезпечення в світі / М. Мальований // Економіка АПК : наук.-вироб. журнал. – К. : 2015. – №3. – С. 31–36.

45. Марчук М. Як працює накопичувальна пенсійна система? URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/marchuk_m/jak-pratsjuje-nakopichivalna-pensijna-sistema-2439179.html.

46. Мельніков С.А. Розвиток системи пенсійного страхування України в контексті інформаційної економіки / С. А. Мельніков // Науковий економічний журнал «Актуальні проблеми економіки» – ВНЗ «Національна академія 237.-управління». – 2008. – №5 (83). – С. 231.

47. Надточій Б.О., Демчук Л.А. Пенсія в Україні. Коментар Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». – К.: ЮрінкомІнтер, 2016. – 512 с.

48. Накопичувальна система пенсійного забезпечення – другий рівень пенсійної системи. URL: <http://18-60.com.ua/pensiy-na-reforma/nakopichivalna-sistema-pensijnogo-zabezpechennja.html>.

49. Новиков А.А. Особенности эволюции зарубежных пенсионных систем / А. Новиков // Мировая экономика и международные отношения. – 2016. – № 5. – С. 65–72.

50. Новый энциклопедический словарь / Под ред. М. В. Белопольского. – М. : Экзамен, 2005. – 893 с.

51. Основні показники системи Недержавного пенсійного забезпечення в Україні за 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua> › OgliadRinkiv › NPF.

52. Папієв М.М. Реформування пенсійної системи в Україні 2004 года : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец. 08.09.01 «Демографія, економ. праці, соц. економ. і політ.» / М.М. Папієв ; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. – К. : 2004. – 22 с.

53. Підсумки роботи Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category>.

54. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf.

55. Пінчук А. Недержавні ПФ: Ноїв ковчег для майбутніх пенсіонерів // Урядовий кур'єр. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua>

56. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=babcc926-f791-4ab6932c83d4fda1643c&title=Prognoz>.

57. Рад Н.С. Пенсионная система и исследовательский потенциал современной науки: актуальные аспекты / Н.С. Рад // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ. – 2014. – № 6; [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fund-issled-intern.esrae.ru/6-89>.

58. Ріппа М.Б. Порівняльна характеристика світових систем пенсійного забезпечення і страхування / М.Б. Ріппа // Світ фінансів. – 2007. – №1 (10). — С. 45–49.

59. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія [О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк, О.В. Петрушка та ін.]: за ред. О.П. Кириленко, Б.С. Малиняка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 350 с.

60. Розвиток пенсійних систем країн Східної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=553&pub=3941.

- 61.Роїк В. Еволюція пенсійних систем: мирові тенденції і досвід Росії / В. Роїк // *Чоловік і праця*. – 2008. – № 8, 9. – С. 45–52.
- 62.Романченко В.С. Сравнительный анализ международного опыта развития пенсионных систем / В.С. Романченко // *Вестник Международного института экономики и права*. – 2015. – № 3 (20) – С. 58–73.
- 63.Скоробагатько А.В. Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників / А. В. Скоробагатько. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова, 2006. – 161 с.
- 64.Скुरатівський В.А. Соціальна політика : навч. посіб. / В.А. Скुरатівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. - К. : Вид-во УАДУ, 2003. – 365 с.
- 65.Соловьев А.К. Пенсионная реформа: иллюзии и реальность : учеб. пособ. / А.К. Соловьев. – М. : Издательство РАНХиГС, 2011. –296 с.
- 66.Сташкевич Н.М., Красільнікова К.В. Перспективи впровадження накопичувального рівня пенсійної системи України / Н.М. Сташкевич, К.В. Красільнікова // *Вісник соціально-економічних досліджень*. - № 2 (66). – 2018. – С. 223-231.
- 67.Толуб'як В. С. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України / В. С. Толуб'як, В. П. Горин // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2016. – Вип. 10. – С. 765–771.
- 68.Толуб'як В.С. Трансформація фінансових механізмів державного управління пенсійною системою в Україні : Дис... докт. наук з держ.управл.: 25.00.02 / Толуб'як Віталій Семенович. – НАДУ при Президентіві України. К. : 2012. – 469 с.
- 69.Уайтхауз Едвард *Пенсионная панорама. Пенсионные системы 53 стран* / Эдвард Уайтхауз; пер. с англ. – М.: Издательство «Весь Мир», 2008 – 224 с.
- 70.Ульянов В. Питання накопичення // *Вісник Пенсійного фонду України*. – 2016. - №6. –с. 20-21.

71. Умурзаев Б.Х. Роль и место пенсионного обеспечения в экономических отношениях людей в условиях углубления рынка / Б.Х. Умурзаев // Трудовое право. – 2016. – № 7. – С. 56-60.

72. Харлашин Ф.О. Международный опыт организации финансового механизма пенсионных систем и его применение в России / Ф.О. Харлашин // Финансы и кредит, 2010. – № 9 (393). – С. 75-81.

73. Черненко К.П. Особливості впровадження накопичувальної складової пенсійної системи в Україні / К.П. Черненко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Економіка. – 2008. – Т. 99, Вип. 86. – С. 73–77.

74. Чернявська О.В. Класифікація національних моделей пенсійного забезпечення; зарубіжний досвід та вітчизняна практика / О.В. Чернявська, О. А. Горбунова // Економіка та держава. - 2013. - № 2. - С. 38-44.

75. Яковлева Я.С. Скандинавская модель всеобщего благосостояния: трансформация в условиях кризиса // Современные научные исследования и инновации. 2016. № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2016/02/64338>.

76. Croatian pension system: past, present and future [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www/rba.hr/documents/10279/548508/Croatian+Pension+System_past,%20present+and+future.pdf/c011035e-14fd-4886-a1a1-b7a88b6e5fd8.

77. Holzmann, Robert, and Edward Palmer, eds. 2005. Pension Reform through NDCs: Issues and Prospect for Non-Financial Defined Contribution Schemes. Washington, DC: World Bank.

78. Palmer E. (eds.) (2016). Pension Reform: Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes. P. 449-466.

79. Pensions at a Glance 2015. OECD and G20 Indicators — OECD. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://www.oecd.org>.

80. Rubin Michael B. Beyond Paycheck to Paycheck: A Conversation About Income, Wealth, and the Steps in Between (Total Candor) Paperback - July 12, 2010.

Додаток А

Таблиця А.1

Генезис визначення «пенсійна система»*

№	Автор	Визначення
1.	Данілюк О.І. [22, с. 258]	- комплекс інститутів, відносин і механізмів, за допомогою яких здійснюється формування фінансових ресурсів та їх розподіл серед непрацездатного населення при настанні соціальних ризиків у вигляді пенсій;
2.	Дідковська Т.О. [24, с. 254]	- комплексна система, яка регулює формування відповідних пенсійних фондів, за рахунок яких виплачуються пенсії і здійснюються інші пенсійні виплати; матеріальне забезпечення громадян пенсіями й іншими виплатами; управління і організацію пенсійного забезпечення;
3.	Куценко В.В. [38]	- складова частина державного соціального забезпечення, механізм, покликаний забезпечити ефективне функціонування одного з секторів соціальної сфери суспільства;
4.	Линдюк О.А. [40]	- сукупність інститутів, відносин, механізмів, певним чином упорядковану систему зв'язків між її елементами, що охоплює пенсійне страхування, пенсійне забезпечення з метою забезпечення осіб похилого віку адекватним, реальним, сталим та надійним доходом при настанні ризику;
5.	Папієв М.М. [52, с. 8]	- складний комплекс інститутів, відносин і механізмів, за допомогою яких здійснюється формування пенсійних фондів і створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення;
6.	Ріппа М.Б. [58, с. 46]	- досить складний і специфічний комплекс економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюється формування і використання пенсійних фондів і створюються певні

		умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення;
7.	Роїк В. [61, с. 48]	- розглядаються не тільки обов'язкова і додаткова пенсійні програми, але й включаються до її складу інші системи, які дадуть змогу підтримувати певний рівень та стандарти життя пенсіонерів;
8.	Соловійов А.К. [65, с. 21]	- сукупність правових, організаційно-управлінських та фінансово-економічних відносин між найманими працівниками і приватними підприємцями, іншими категоріями громадян, діяльність котрих спрямована на одержання доходу (або матеріальної вигоди), з одного боку, працедавців, з іншого боку, а також всієї решти категорій громадян, які не беруть участь у господарській діяльності, і держави, з третього боку;
9.	Толуб'як В.С. [67, с. 768]	- економічний механізм страхування гарантованого і стабільного рівня життя людей похилого віку та осіб, які втратили працездатність;
10.	Харлашин Ф.О. [72, с. 78]	- сукупність правових і фінансових відносин, а також організаційних заходів, метою яких є зниження рівня бідності, матеріальне забезпечення громадян в разі втрати постійного доходу внаслідок втрати працездатності при настанні старості та в інших визначених законом випадках;

**Примітка: складено автором за джерелами [22, 24, 38, 40, 52, 58, 61, 65, 67, 72]*

Трактування сутності поняття «пенсія»*

№	Джерело	Сутність поняття
1.	Азріліян А.Н. [13, с. 446]	- систематичні грошові виплати, які надаються особам при досягненні відповідного пенсійного віку, настанні інвалідності, втраті годувальника, та визнанні особливих заслуг перед державою;
2.	Белопольский М.В. [50; с. 893]	- грошове забезпечення, одержуване індивідуумом з певних пенсійних фондів при досягненні пенсійного віку або в випадках, передбачених законом;
3.	Гаврилишин Б.Д. [19, с. 707]	- регулярні грошові виплати, які отримують громадяни від держави й підприємств після досягнення встановленого віку, у разі інвалідності, втрати годувальника та ін.;
4.	Данилюк О.І. [22, с. 257]	- сукупність грошових виплат, яку отримує особа після припинення нею трудової діяльності;
5.	Даценко В.В. [23, с. 99]	- постійні грошові виплати, які отримують особи при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, за вислугу років і особливі заслуги перед державою, що призначаються за умов сплати страхових внесків при здійсненні трудової діяльності протягом певного періоду;
6.	Закон України «Про пенсійне забезпечення» [4]	- щомісячна виплата, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або членів її сім'ї у випадках, визначених законом;

*Примітка: складено автором за джерелами [4, 13, 19, 22, 23, 50]

Тлумачення дослідниками поняття «пенсійне забезпечення»*

№	Автор	Визначення
1.	Берінцева І.Н. [11, с. 18]	Система соціально-політичних та економічних відносин в рамках проведеної державою соціальної політики, які забезпечують соціальний захист громадян, котрі не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність.
2.	Дідковська Т.О. [24, с. 254]	Забезпечення громадян у вигляді пенсій та соціальних послуг, яке надається із настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу або у зв'язку з втратою працездатності чи втратою годувальника за рахунок коштів Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування та Державного бюджету.
3.	Єрошенко С.Г. [25]	Грошова форма матеріального забезпечення для людей, які стають непрацездатними в силу різних причин.
4.	Казанчан А.А. [34, с. 142]	Вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний з виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам в зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством.
5.	Линдюк О.А. [40]	Система матеріальної підтримки й обслуговування людей, які через об'єктивні причини не можуть мати належного доходу.
6.	Мельников С.А. [46, с. 233]	Сукупність законодавчо визначених заходів, засобів та умов, створюваних та використовуваних державними та недержавними формаціями для досягнення інституційних цілей соціального захисту в частині пенсійного захисту населення.
7.	Костюк В.Л. [36]	Відокремлена частина національного доходу, яка має свою специфіку на відміну від інших частин тим, що вона спрямовується на створення нормальних життєвих умов для непрацездатних членів суспільства.
8.	Умурзаєв Б.Х. [71, с. 52]	Сукупність економічних відносин з приводу виробництва і розподілу в грошовій формі частини новоствореного продукту, необхідного для задоволення потреб непрацездатних категорій населення суспільства.

*Примітка: складено автором за джерелами [11, 24, 25, 34, 40, 46, 36, 71]

Етапи історичного розвитку пенсійної системи України*

Період	Основні напрями державної соціальної політики	Джерело пенсій
1	2	3
1990-1992 роки	Створення Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР. Прийнятий Закон України «Про пенсійне забезпечення» (1991р.). Урядом пенсійна система виділена з бюджетів системи соціального страхування. Створено Пенсійний фонд України.	Пенсійний фонд
1993-1998 роки	Державна політика стосовно ПФУ враховувала нестабільність соціально-економічного розвитку: Пенсійний фонд існував автономно як державний позабюджетний фонд (1992-1993рр.), включався до складу Державного бюджету України (1994-1996 рр.), функціонував як державний позабюджетний фонд (з 1997 р.). Урядом затверджена «Концепції соціального забезпечення населення України». Для збільшення надходжень до ПФУ Указом Президента введено збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій. Затверджений Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»	Пенсійний фонд
1998-2001 роки	Указом Президента України схвалені «Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні». Послання Президента України від 10.10.2001 № 1-14/1349 до Верховної Ради і Кабінету Міністрів «Про основні напрями реформування системи пенсійного забезпечення населення України».	Пенсійний фонд
2002-2003 роки	Призначення пенсій на основі даних персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового	Пенсійний фонд

	державного пенсійного страхування. Розпочалася повномасштабна пенсійна реформа. Урядом прийняті Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення».	
2004-2014 роки	Запровадження добровільної системи пенсійного страхування. Набув чинності Закон України «Про заходи щодо законодавчого реформування пенсійної системи», який змінив умови призначення пенсій у солідарній системі, уточнив положення щодо обов'язкової накопичувальної пенсійної системи (другого рівня) та визначив умови участі недержавних пенсійних фондів на другому рівні.	Пенсійний фонд, Недержавні пенсійні фонди Накопичувальний фонд
2015 рік - теперішній час	Запроваджена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», у якій домінуючими векторами є вектор	Пенсійний фонд,

Закінчення табл. А.4

1	2	3
	безпеки та відповідальності, які особливу увагу приділяє захищеності соціально вразливих верств населення. Державна політика спрямована на соціальний захист населення у відповідності з міжнародно-правовими нормами.	Недержавні пенсійні фонди Накопичувальний фонд

*Примітка: складено автором за джерелом [15]

Динаміка доходів бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2018 роки*

	Роки					Абсолютний приріст, млн. грн.				Відносний приріст, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Власні надходження, млн. грн.	168 328	169 874	111 706	158 910	202 084	15 46	- 58 16 8	47 20 4	43 17 4	0,9	- 34, 2	42, 2	27, 1
Кошти Державного бюджету, млн. грн.	758 14	948 12	142 586	133 458	150 090	18 99 8	47 77 4	- 91 28	16 63 2	25, 0	50, 3	- 6,4	12, 4
Інші фонди, млн. грн.	135	185 0	122 44	872	177 4	17 15	10 39 4	- 11 37 2	90 2	127 0,3	56 1,8	- 92, 8	10 3,4
Всього, млн. грн.	244 277	266 536	266 536	293 240	353 948	22 25 9	- 70 4	26 70 4	60 70 8	9,1	- 10, 0	10, 7	20, 7

*Примітка: складено автором за джерелами [29, 30, 31, 32, 33]

Структура доходів Пенсійного фонду за 2015-2018 роки

Показник и	2014		2015		2016		2017		2018	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Власні надходже ння	1683 28	68,9	1698 74	63,7	1117 06	41,9	1589 10	54,1	2020 84	57,0
Кошти Державно го бюджету України	7581 4	31,0	9481 2	35,5	1425 86	53,4	1334 58	45,5	1500 90	42,4
Інші фонди	135	0,1	1850	0,8	1224 4	4,7	872	0,4	1774	0,6
Всього доходів	2442 77	100, 0	2665 36	100, 0	2665 36	100, 0	2932 40	100, 0	3539 48	100, 0

*Примітка: складено автором за джерелами [29, 30, 31, 32, 33]

Таблиця Б.3

**Динаміка видатків бюджету Пенсійного фонду України у 2014-2018
роки***

Показник	Роки					Абсолютний приріст, млрд. грн.			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015 2014	2016 2015	2017 2016	2018 2017
Видатки за	19237 4	21076 7	20209 6	22667 6	25916 6	1839 3	- 8671	2458 0	3249 0

рахунок власних надходже нь, млн. грн.									
Видатки за рахунок коштів Державно го бюджету України, млн. грн.	50957	54833	51345	64790	99437	3876	- 3488	1344 5	3464 7
Видатки за рахунок інших джерел, млн. грн.	147	68	8	1	1	-79	-60	-7	0
Всього, млн. грн.	24347 8	26566 8	25344 9	29146 7	35860 4	2219 0	- 1221 9	3801 8	6713 7

*Примітка: складено автором за джерелами [29, 30, 31, 32, 33]

Таблиця Б.4

Структура видатків Пенсійного фонду за 2015-2018 роки

Показник и	2014		2015		2016		2017		2018	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки за рахунок	<u>1923</u> <u>74</u>	79,0	2107 66	79,3	2020 95	79,7	2266 75	77,7	2484 50	71,8

власних надходжень										
Видатки за рахунок коштів Державного бюджету України	5095 7	20,9	5483 2	20,6	5134 6	20,2	6479 1	22,2	9736 1	28,1
Видатки за рахунок інших джерел	147	0,1	70	0,1	8	0,1	1	0,1	2	0,1
Всього	2434 78	100, 0	2656 68	100, 0	2534 49	100, 0	2914 67	100, 0	3586 04	100, 0

*Примітка: складено автором за джерелами [29, 30, 31, 32, 33]

Додаток В

Таблиця В.1

Кількості Недержавних Пенсійних Фондів в Україні за 2014-2018

роки*

Показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018

Кількість НПФ, внесених до Державного реєстру	81	76	72	64	62
Кількість адміністраторів НПФ, внесених до Державного реєстру	28	24	23	22	22
Абсолютна зміна кількості НПФ	-	-5	-4	-8	-2

**Примітка: складено автором за джерелом [51, 54]*

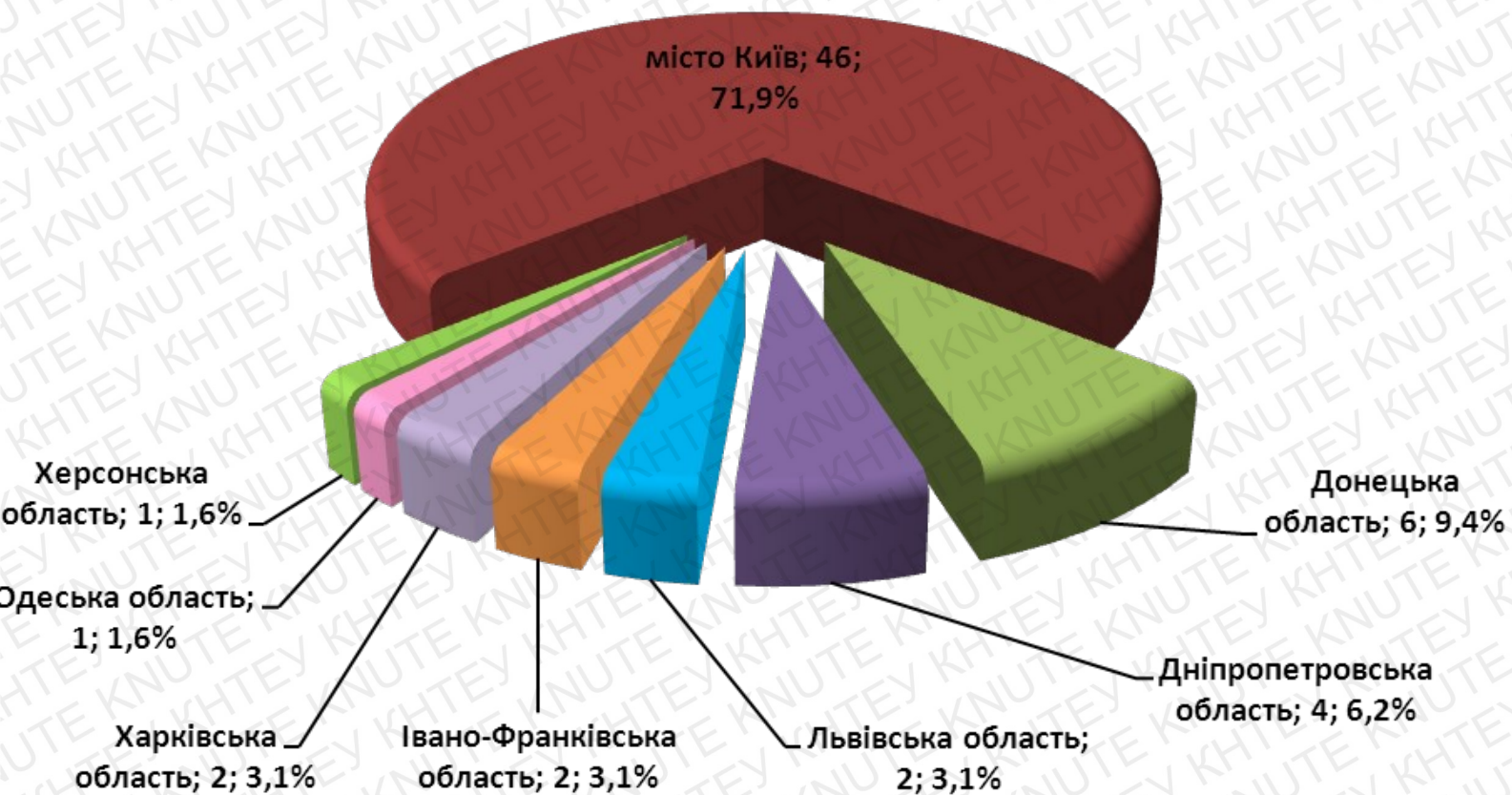

Рис. В.1 Територіальний розподіл Недержавних Пенсійних Фондів в Україні у 2018 році [54]

Таблиця В.2

Динаміка основних показників діяльності Недержавних Пенсійних Фондів в Україні станом на 31.12.2016-2018 роки

Показник	Станом на		
	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	62,2	58,7	68,8
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	834,0	840,8	855,3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2138,7	2465,6	2745,2

Пенсійні внески, всього, млн. грн. у тому числі:	1895,2	897,3	2000,5
- від фізичних осіб	92,2	124,3	172,1
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2
- від юридичних осіб	1802,1	1772,3	1827,7
Пенсійні виплати, млн. грн.	629,9	696,3	809,9
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	81,3	78,8	81,3
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1080,5	1455,5	1767,7
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	834,8	183,9	1440,5
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	245,7	271,5	327,2

**Примітка: складено автором за джерелом [51, 54]*

Таблиця В.3

Динаміка укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників

Недержавних Пенсійних Фондів в Україні станом на 31.12.2016-2018 роки*

Показник	Станом на		
	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018
Загальна кількість вкладників, тис. осіб	56,5	52,5	62,4
Кількість вкладників юридичних осіб, тис. осіб	2,3	1,8	1,8
Кількість вкладників фізичних осіб, тис. осіб	54,2	50,7	60,6
Кількість укладених пенсійних контрактів з юридичними особами, тис. 72т..	7,3	6,9	6,8
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами- підприємцями, тис. 72т..	0,1	0,1	0,1
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами, тис.	55,2	51,7	61,9

73т..			
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів, тис. 73т..	62,6	58,7	68,8

**Примітка: складено автором за джерелом [51, 54]*

**Динаміка пенсійних виплат Недержавним Пенсійним Фондом в
Україні за 2016-2018 роки***

Показник	Станом на			Приріст 2018/ 2017, (%)
	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	
Одноразові пенсійні виплати, млн. грн.	499,4	505,9	545,5	7,8
Пенсійні виплати на визначений строк, млн. грн.	130,5	190,4	264,4	38,9
Всього, млн. грн.	629,9	696,3	809,9	16,3

*Примітка: складено автором за джерелом [51, 54]

**Законодавчо встановлений пенсійний вік та середня тривалість життя у
країнах ОЕСР та в Україні станом на 1 січня 2017 року, років [26]**

Країна	Пенсійний вік (Ч/Ж)	Середня тривалість життя	Пенсійний вік в майбутньому			
			Ч	Ж	Рік введення	
1	2	3	4	5	6	7
Австралія	65/65	82,4	67	67	2017–2023	2017–2023
Австрія	65/60	81,0		65		2024–2033
Бельгія	65/65	80,4				
Велика Британія	65/62 р. 6 м.	80,4	66	65/66	2020	2018/2020
Греція	67/67	80,7				
Данія	65/65	79,3	67/68	67/68	2019–2022/2030	
Естонія	63/63	74,3	65	65	2026	2026
Ізраїль	67/64	81,7				
Ірландія	66/66	80,6	67/68	67/68	2021/2028	2021/2028
Ісландія	67/67	82,0				
Іспанія	67/67	82,0				
Італія	66/66	82,3				
Канада	65/65	81,4	67	67	2023–2029	2023–2029
Латвія	62 р. 6 м. / 62 р. 6 м.	74,2	65	65	2014–2025	2014–2025
Люксембург	65/65	80,5				
Мексика	65/65	77,4				
Нідерланди	65 р. 2 м. / 65 р. 2 м.	80,9	66/67	66/67	2018/2021	2018/2021
Німеччина	67/67	80,7	68	68		
Нова Зеландія	65/65	81,0	67	67		
Норвегія	67/67	81,7				
Південна Корея	61/61	81,4	65	65	2033	2033
США	66/66	78,9	67	67	2022	2022

Закінчення табл. Г.1

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Польща	65 р. 4 м. / 60 р. 4 м.	76,3	67	67	2020	2040
Португалія	66 р. 2 м. / 65 р. 2 м.	79,8				
Словаччина	62/57 р. 2 м. – 62	75,3				
Словенія	59 р. 8 м./ 59 р.	79,5	60	60	2014– 2018	2014– 2020
Туреччина	60/58	75,1	65	65	2036– 2044	2036– 2048
Угорщина	62 р. 6 м. / 62 р. 6 м.	74,5	65	65	2018	2020
Фінляндія	65/65	80,5				
Франція	62/62	81,7	67	67	2022	2022
Чеська Республіка	62 р. 8 м. / 57–61,8 р. 8 м.	77,6	65	65	2028	2028
Чилі	65/60	79,8				
Швейцарія	65/64	82,5		65		2020
Швеція	65/65	81,7				
Японія	70/70	83,5				
Україна	60/58 р. 6 м.	71,4		60		2021

**Тарифи внесків на пенсійне страхування у країнах ОЕСР та в Україні
станом на 1 січня 2017 року, %**

Країна	Працівник	Роботодавець	Всього
1	2	3	4
Австралія	0,0	10,0	10,0
Австрія	10,25	12,55	22,8
Бельгія	7,5	8,86	16,36
Велика Британія	10,0	3,0-10,2	13,0-20,2
Греція	6,67	13,13	19,8
Данія	0,54	12,82	13,36
Естонія	0,0	33,0	33,0
Ізраїль	9,25	15,75	25,0
Ірландія	0,0	10,0	10,0
Ісландія	4,0	15,79	19,79
Іспанія	4,7	23,6	28,3
Італія	9,19	23,81	33,0
Канада	4,95	4,95	9,9
Латвія	6,0	14,0	20,0
Люксембург	8,0	8,0	16,0
Мексика	1,125	5,15	6,5
Нідерланди	19,0	5,7	24,7
Німеччина	9,95	9,95	19,9
Нова Зеландія	3,0-4,0	0,0	3,0-4,0
Норвегія	8,2	0-14,1	22,3
Південна Корея	4,5	4,5	9,0
Польща	9,76	9,76	19,52
Португалія	8,527	18,412	26,939
Словаччина	7,0	17,0	24,0
Словенія	15,5	8,85	24,35
США	7,65	7,65	15,3
Туреччина	9,0	11,0	20,0
Угорщина	8,5	18,0	26,5

Закінчення табл. Г.2

1	2	3	4
Україна	0,0	22,0	22,0
Фінляндія	5,7-7,2	18,0	23,7-25,2
Франція	10,65	14,23	24,88
Чеська Республіка	14,0	0,0	14,0

Чилі	10,0	0,0	10,0
Швейцарія	5,12	5,12	10,24
Швеція	7,0	11,5	18,5
Японія	8,56	8,56	17,12

**Примітка: складено автором за джерелом [26]*

Модифікації накопичувальної складової пенсійної системи [73, с. 76]

Тип накопичувального компоненту	Сутність	Країни
Системи, що в більшій мірі залежать від кількості років трудового стажу		
Встановлені виплати	Фіксований розмір пенсії, що для кожного працівника визначається з урахуванням розміру зарплати і стажу роботи	Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Іспанія, Люксембург, Португалія, Фінляндія
Встановлений кредит	Поєднання елементів плану встановлених виплат і встановлених внесків, з переважанням першого типу	Швейцарія
Системи, що в більшій мірі залежать від індивідуального заробітку		
Встановлені внески	Встановлено розмір внесків, але не встановлено розмір виплат	Данія, Словаччина
Система пенсійних балів	Кількість пенсійних балів залежить від індивідуального заробітку, з урахуванням вартості пенсійних балів, накопичена сума балів переводиться в реальний пенсійний капітал	Німеччина, Франція, Норвегія
Умовно-накопичувальні рахунки	Відрахування фіксується на індивідуальних умовних рахунках і за потреби переводять в реальний пенсійний капітал, що включає також	Італія, Польща, Швеція

	інвестиційний прибуток за рахунком	
--	---------------------------------------	--